

II. LAJOS ÉS UDVARA.

TÖRTÉNETI RAJZ.

IRTA

FRAKNÓI VILMOS.

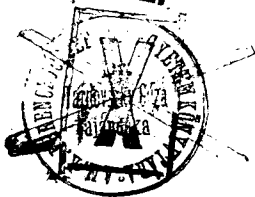
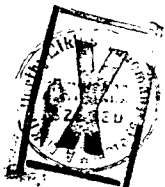

C. K. 46. 1878.

BUDAPEST, 1878.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

40866

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMCÁJA.

I.

II. Lajos, midőn 1516-ban atyjának halála után a trónt elfoglalta, alig töltötte be tizedik esztendejét. Azonban mind testi, mind szellemi fejlődésében megelőzte a természet rendes menetét. Korát meghaladó magas és erőteljes testalkat tűntette ki. Termete karcsú volt. És szép szabályos arcvonásain, melyeket anyjától örökölt, a jószívűség kifejezése honolt.¹

Már ekkor nem közönséges tehetségeknek adta jelét.² És mivel belátta, a mint ő maga írja,

¹ Surriano velencei követ 1516. december 24-iki zárjelentésében írja róla: «E bello et grande come era la madre». És utódja Bon Alajos 1519-iki zárjelentésében: «Homc grande et bon compassionado, e bello in ziera ma non formoso.» Lajos maga 1517. ápril 13-án nagybátyjának, Zsigmond lengyel királynak írja: «In persona et corpore valemus, ita quidem ut in dies robustiores evadamus.»

² X. Leo pápa 1516 ápril 4-én Bakacsnak írja: «Illa me res non mediocriter est consolata, quod is, ut scribis, Ludovicum filium suum mirificae indolis, magnaeque spei puerum regni haeredem reliquit.»

hogy atyja életében kevés gondot fordítottak volt kiképzésére, most fokozott szorgalommal szentelte magát a komoly tanulmányoknak.¹

Ezek vezetésével, Zsigmond lengyel király ajánlatára, az erdélyi származású PISO Jakab bizatott meg, egy kitűnő humanistikai műveltségű diplomata, egyszersmind koszorus költő, kiról ERASMUS ROTTERDAMUS megjegyzi, hogy Lajos inkább tartja irigylendőnek tanítója-, mintországáért.² Ez csakhamar megnyerte növendékének rokonszenvét, és felébresztette benne a tudományos foglalkozás iránti szeretetet.³

Lajos rövid idő alatt nagy előmentelt tett. Hat nyelven beszélt: latinul, magyarul, németül, csehül, lengyelül, francziául; és olaszul is értett.

¹ Lajos 1517 ápril 13-án a lengyel királynak írja: «In literis tantum proficimus, ut propediem excellamus, et neglectum antea studiorum tempus sedulitate atque diligentia nunc videmur resarciri et supplere.» (*Acta Tomiciana*. IV. 104. l.)

² 1519 ápril 20-án Thurzó Szaniszlóhoz intézett levelében: «Ego hunc praeceptorem magis gratulor serenissime regi vestro quam regnum.»

³ Lajos 1517 január 25-én Medgyes városát azon kiváltsággal ruháztatva fel, hogy vörös pecsétviaszszal élhesen, kiemeli, hogy ezt azért teszi, mert «Preceptorem nostrum et Secretarium talem alumnum protulerit, qui nomen suum longe lateque summa semper cum laude promoverit, novissime tandem et nobis, *quasi divina quadam sorte* Preceptor non ingratus obtigerit.» (*Benkő. Transilvania*. II. 95. l.)

Szóbeli előadása könnyü, irálya tiszta és szabatos volt.¹

A fegyverek kezelésében és a lovagi gyakorlatokban nem kisebb eredményt mutatott fel. Mestere: unokabátyja György brandenburgi örgróf volt. Jól lovagolt, ügyesen használta az íjat, a melyet még ekkor nem szoritottak ki a lőfegyverek se a czéllövészetnél, se a vadászatoknál. Már tizenhárom éves korában részt vett a nyilvános fegyverjátékokban; testi ereje, ügyessége és bátorsága által nemcsak a néző tömeg tapsait vívta ki; a hozzáértők is tanuságot tettek arról, hogy «a tökéletes lovagnak minden keltekeit bírja».²

De nemcsak a harczias szórakozások iránt volt fogékony. Gyönyörködött a zenében, játszott hurosszeren, és domborművek készítésével is foglalkozott.³

Derült kedélyü, nyájas és jólelkü volt. Egyik

¹ Bon Alajos 1519 és Orio Lőrincz 1523-iki zárjelentésében. Irályáról a Tomiczki-féle gyűjteményben találtató magánlevelei tanuskodnak.

² Surriano és Bon Alajos zárjelentéseik. Orio Lőrincz 1519 július 27. és 1520 augusztus 7-iki jelentéseiben leírja, miként vett részt a fegyverjátékokban. «Porta — mondja többi között — assai bene le arme, come ponderose et grande hasta, come s'il fusse uno consumatissimo cavalier.»

³ Guidoto Vincze 1525-iki zárjelentésében írja: «Se delecta de musica et maxime di sonar . . . Se delecta etiam de operarar cum le mano sue qualche lavor et intaglio et similia.»

velencezi követ «angyali jószágú gyermeknek», egy másik «kimondhatatlanul kegyesnek» magasztalja. Sértés vagy bántalom nem birta haragra, annál kevésbé bosszuállásra ingerelni. Mindenki iránt jóindulatot és bőkezűséget tanusított. ¹

E szerint semmi sem hiányzott, hogy kitünő és szeretett uralkodó váljék belőle. És bizonyára vált volna is, ha a fejlődő ifjút csak komoly és lelkiismeretes férfiak környezik.

Atyjának végrendelete nevelésének vezetését Bakocs Tamás bibornokra, Bornemissza János budai várnagyra és Brandenburgi Györgyre bizta. Bakocs agg koránál és magas állásánál fogva nem gyakarolhatott közvetlen felügyeletet a királyi gyermekre. A tért egészen két társának engedte át.

Bornemissza, önzetlen ragaszkodása és feláldozó hűségé által teljesen kiküzdte ugyan Lajosnak tiszteletét és bizalmát; de a komoly és rideg, kiméletlenségig őszinte és fukarságig takarékos férfit rokonszenvet nem ébreszthetett az ifjú királyban. Bár országos ügyekben leginkább az ő tanácsára hallgatott, magánéletében teljesen György örgróf hatása alatt állott. Ez egyetlen rokona volt az országban; és tékozló, gyönyörvadászó hajlamai igen megkönnyítették neki, hogy

¹ Orio Lőrincz 1523-iki zárjelentése. Massarò Ferencz velencezi követségi titkár 1525 október 5-iki jelentése. Guidoto ugyanazon évi zárjelentése.

döntő hatalmat nyerjen növendéke fölött, kinek lelkét — bizonyára minden roszakaratu czélzat nélkül — a maga mintájára idomította. Csakhamar egyedül lovagi játékok és vadászatok, lakomák és tánczvigalmak foglalták el egész idejét. Az egyháziak aggódva vették észre, hogy ájtatossági gyakorlatait elhanyagolja, és ünnepi napokon is részt vesz zajos szórakozásokban; míg a komolyabb udvarnokok azon botránkoztak meg, hogy vadászebei, az udvari illemszabályok sérelmére, elfogadó teremeiben tányáztak és asztalánál étkeztek; és hogy egészségének veszélyeztetésével gyakran órákat tölt számos társasággal a fürdőben, és fürödve lakmározik. Léha ifjak voltak társai és barátai, kik nem egyszer illetlen kicsapongások színhelyévé tették az udvart.¹

¹ Zsigmond lengyel király 1520-ban levelet intéz Lajoshoz, melyben javulásra buzdítja. Intéseiből kiolvashatjuk a panaszokat, melyek a levélre alkalmat szolgáltatottak. «*Tam in templo, quam etiam cubiculo suo frequenter et devote orat, missas et sermones audiat, diebus festis non venetur, neque ante missam comedat. Venationes ipsas faciat rarius . . . Canes venaticos in domo, in mensa ne paciantur . . . Vitet pro virili computationes et crapulas, que nebulonibus conveniunt, non principi. Balnea que extenuant et emolliunt non frequentet, neque in illis edat, . . . rarius illis et cum paucis utatur. Super omnia vero fugiat . . . consortium levium hominum . . . qui nec sciunt nec solent nisi de potationibus, de solatiis, et*

Jellemző az, a mit Istvánffi erre nézve elbeszél. A királynak egyik udvarnoka, Korogi Péter ismeretes volt arról, hogy gyomra példátlan emésztési képességgel dicsekszik. Az ifju király nagy mulatságot talált abban, hogy próbára tegye. Gyakran élő egereket, levágott macskafarkakat és az utczákon talált kutyák rothadó tetemeit etette meg vele.¹

Ily életmód és ily környezet nem volt alkalmas arra, hogy Lajosban a komoly munka szeretetét és az ország ügyei iránti érdeklődést fölébressze. Azokkal csakugyan nem gondolt, tárgyalásuk alól, a mennyire lehetett, kivonta magát, és midőn a kormánytanács üléseiben elnökölt, szótalanul ült, mint érzéketlen tanuja a vitatkozásoknak.²

Az ország bajai és veszélyei csekély benyomást tettek reá; a gondok és nehézségek nyomtalanul vonultak el fölötte.³

aliis que dehonstant tractare.» (Acta Tomiciana VI. 270. Hibásan 1523-ra téve.)

¹ Historiarum liber VIII. 82. l. (1758-ik évi kiadás.)

² Zsigmond király idézett levelében írja: «Quando est autem (Majestas Vestra) in consiliis et cetum hominum, loquatur quantum et que sunt opus, ne simulacrum magis principis, quam ipsum principem refere videatur.» És Orió zárjelentésében olvassuk: «Ni etiam ditto re sa cosse di governo di stato, si pol dir vive come una bestia.»

³ Massaro írja róla: «Non si mette mai pensier, ni fastidio di cosa del mondo, siali adversa et contraria quanto si voglia, et come non li pertinesse a lui.»

Pedig, Lajos kiskorusága daczára valóságos uralkodó volt. A rendek az Ulászló által kijelölt gyámoknak — Miksa császár- és Zsigmond lengyel királynak — az ország kormányára befolyást nem engedtek, de egyuttal a Szapolyai-pártnak egy teljhatalmu kormányzó választására vonatkozó tervét is elejtették. Fölállították ugyan a kormánytanácsot, de erre nem ruházták át a felségi jogokat, s az a király tanácsának és végrehajtó organumának természetével birt.

Lajos, trónraléptének napjától kezdve folytonosan végezte az uralkodó teendőit. Oklevelek és rendeletek az ő neve alatt adattak ki. Elnökölt a kormánytanács és a királyi törvényszék ülésiben. A jelentékenyebb országos ügyek tudtával és hozzájárulásával intéztettek el.¹

Ő nyitotta meg az országgyűlést, még azt is, mely 1518-ban Bácsón tartatott. Az alkotott törvényeket neki mutatták be megerősítés végett.

Fogadta a külhatalmak követeit, és meghallgatta előterjesztéseiket, melyekre gyakran sze-

¹ Például 1516 marc. 26-án, két héttel Ulászló halála után, a Budán egybegyűlt rendek írják, hogy Batthyány Benedek et «de voluntate... Ludovici Regis» küldik Jajczára. — 1517 april 5-én Szalkai László váci püspök Batthyány Ferencznek írja: «Scribitis nobis quod Maiestas sua vestrum officium alteri dedisset... His diebus Maiestas Regia Dominum Joannem Batthyany vocari fecit in praesentiam, et edixerunt ei Magistratum Pincernarum nulla facta mentione de vobis». Ere detije a Batthyány-család körmendi levéltárában.

mélyesen, nem egyszer rögtönözve válaszolt; a követek tanúsága szerint elég ügyesen és szabatosan. ¹

Bár a törvény, mely a nemesi közfelkelés kihirdetését a királynak személyes táborba szállásától tette függővé, oly esetekre, mikor a király kiskorú volt, nem vonatkozhatott; mind a mellett Lajos 1521-ben kötelességének ismerte a török ellen táborba szállani. És az ezen év végén tartott budai országgyűlés, midőn a következő évi hadjáratról intézkedett, a sereg főparancsnokául a királyt tekintette. ²

Ily körülmények között a király könnyelműsége és gondatlansága reá és az országra nézve kétszeresen súlyos baj volt. A királyi tekintély mélyen alásülyedt, és Lajos gyakran súlyos bántalmakat volt kénytelen eltűnni. Figyelemre méltó az, a mi 1519 elején a királyi tanács egyik ülésében történt. Lajos, a magyar tanácsosok sürgetése daczára vonakodott Bornemissza Jánost a budai vár parancsnokságától fölmenteni. Bakocs ekkor annyira elragadtatta magát a be-

¹ Surriano 1516 december 24-én jelenti, hogy Lajos fagadta őt, meghallgatta a törökországi eseményekre vonatkozó előterjesztését, köszönetet mondott közleményeiért, és felkérte, hogy jövőre is értesitse őt a történetekről. Néhány nappal utóbb pedig megjegyzi Lajosról: «Parla con reputazione». Bon Alajos 1519 július 18-ikán írja róla: «Fa da se bone risposte.»

² Az 1521-ik évi országgyűlés XXIII. czikke.

széd hevében, hogy nem habozott kijelenteni: «Ha felséged — úgy mond — nem teljesíti kívánatainkat, és nem hallgatja meg tanácsunkat, legyen elkészülve rá, hogy elűzzük országunkból, és mást választunk királylyá!»

Alig ejtette ki e merész szavakat, maga is megdöbbsent ugyan, de az enyhítő magyarázat sem lehetett megnyugtató; mert azt mondotta, hogy ha a király nem akar tanácsuk szerint eljárni, kormányzót választanak, és ennek gyámsága alá helyezik.¹

Azonban a tanácsosok csak kivételesen találkoztak a király részéről komoly ellenállással. A legerőteljesebb föllépése, melyet ismerünk, az volt, midőn 1520-ban Csehországba készült utazni, és szándékát ismételve el kellett napolnia, mivel nem rendelkezett annyi pénzzel, hogy az udvari személyzetet, mely régóta eredmény nélkül sürgeté fizetéseit, kielégíthesse, és az utazás költségeit fődözhesse. E szégyenteljes állapot végre fölriasztotta gondatlanságából.

Július 17-én maga köré gyűjtötte a kormánytanács tagjait, élesen kikelt hanyagságuk ellen,

¹ Ezen eseményről Lajosnak követe, Károly münsterbergi herczeg, 1519 april 14-én, Zsigmond lengyel királynak jelentést tesz. «Dictumque fuisse per dominum Strigoniensem Maiestati Regie, quod si facere nollet, eorumque consilia obaudiret, vellent cum pellere de regno et alium regem eligere.» (*Acta Tomiciana*. V. 21. l.)

melyet az adó behajtása körül tanusítanak, és kijelentette, hogy haladék nélkül utra kel, bár nélkülöznie is kelljen a fényt és kíséretet, melyet királyi méltósága követel. És nem hallgatva a meglepett tanácsosok ígéretei- s kérelmeire, rögtön lóra ült, és egy kis csapat élén megindult Pozsony felé. Másnap pedig követet küldött Budára a tanácsosokhoz, azon gúnyos üzenettel, hogy — ugy mond — köszönetet mond buzgó gondoskodásukért, és ha majd Isten segítségével jó egészségben visszatér, olyan háladatosságot fog irányukban tanusítani, a mily szeretetet ő tapasztalt tőlük.¹

Lajos e fenyegetést nem teljesítette. Csakhamar visszaesett korábbi gondatlanságába, minélfogva a pénzügyek zavarteljes állapota is, mely őt amaz erőkifejtésre bírta, nem javult, sőt mindinkább sulyosabb lett. Már néhány héttel utóbb így ír nagybátyjának: «Mi itt (Pozsonyban) tökéletesen el vagyunk hanyagolva, és gyalázatos szegénységre kárhoztatva. Féltő, hogy az emberek gondatlansága és egyenetlensége, ne mondjuk, gyávasága, végső romlást fog országunkra hozni».²

¹ Ezen részleteket Orio Lőrincznek 1520 július 19-iki jelentéséből ismerjük.

² 1520 augusztus 7-én. (*Acta Tomiciana*. V. 307. 1.) És Várday Pál kincstárnok 1520 november 7-én Kastelánfi Jánosnak írja: «Sciat dominacio vestra, nos usque adeo pecuniis indigere, ut vix minuta negocia Maiesta-

II.

Mindazok, kik ily szomorú körülmények között aggódva tekintettek a jövőbe, azon reményben kerestek megnyugtatót, hogy *Lajosnak házassága* fordulópontot fog képezni életében és uralkodásában.

II. Ulászló, kevéssel halála előtt (1515.), Miksa császáral családi szövetséget kötött, melynek értelmében fiának a császár unokáját, Mária főhercegnőt¹ jegyezte el. Ez 1521 nyarán Magyarországra jött, deczember 10-én megkoronáztatott, és a következő év január 15-én a királyi pár frigye az egyház áldásában részesült. Lajos ekkor még nem érte el tizenhatodik esztendejét. De már két évvel előbb, izmos alkata és jelentkező szakálla miatt a férfit benyomását tette.²

Mária férjénél két évvel idősebb volt. Alacsony termetű és sovány. Hosszu, keskeny arcát, a Miksa utódait jellemző duzzadt és lecsüggő ajakkal, a hízogók sem mondhatták szépnek.

tis sue disponere possimus.» (Eredetije a zágrábi akadémia kéziratában.)

¹ Miksa fiának szép Fülöpnek és castiliei Johannának leánya.

² Bon Alajos 1519-ik évi zárjelentésében így írja le: «Homo grande et bon complexionado, e bello in ziera ma non formoso». Révay Péter pedig említi: «Cito ac immature, anno nimirum decimo quarto adolevit et . . . barbam emisit.»

A kik pedig ellenszenvvel közeledtek hozzá, mint a velencei köztársaság követei, rútnak mondták. ¹

De a természet, mely fukarul látta el külső bájakkal, a nő iránt mostohának mutatva magát, azért a trónra hivatott fejedelemnőnek dús kárpotlást nyujtott.

Mária kiváló szellemi tehetségekkel volt megáldva. Öreg-atyjának felügyelete alatt gondos nevelésben és tudományos kiképeztetésben részesült. Minden oda mutat, hogy a magasztalások, melyekkel több egykoru költő elhalmózta, nem voltak túlozva. Költőkkel, tudósokkal és művészekkel szerette magát körülvenni. Azon állás, melyet a hitujítás irányában elfoglalt, szintén bizonyítja, hogy a kor nagy mozgalmái iránt komoly érdekeltséget tanusított, azoknak fontosságát föl tudta ismerni. És utóbb, midőn császári bátyja Belgium kormányát bizta reá, képes volt állása minden köttelességeinek megfelelni, és magának köztiszteletet vivni ki.

Erőtelmes, férfias lélek lakott benne. Bátor és határozott volt, kész céljainak elérésére csel-

¹ Massaro 1523 október 5-én írja: «La qual regina e piccola et bruta superbissima.» Orio 1523 december 22-én: «E piccola, negra, sdegnosa, a il labro cadente, come a tutti quelli descesi di l'imperador Massimiliano.» Guidoto 1525-ben: »E piccola de persona, di faccia longa et srecta, alquanto venusta, magra molto, alquanto rossa in faccia, occhii negri, el labro di sotto alquanto grosso.»

szövényt és erőszakot használni. «Oh vajha lehetséges volna — így szól udvari papja, félévvel a mohácsi vész előtt — oly átalakulás, mely királylyá változtatná át a királynét; bizonyára jobban állanának ügyeink!»¹ A veszélyek és csapások nem sújtották le; sőt ellenkezőleg csak azoknak közepette érvényesült jellemének hatalma.

Házasságának első éveiben nem igazolta a reményeket, melyeket hozzá kapcsoltak.² És a befolyás, melyet férjére gyakorolt, nem vala előnyös.

Tirol bérzei közül, az egyhangu és kolostorszerű insbrucki udvarból egy szegénysége daczára pazar, a veszélyek között is derült nemzetnek trónjára lépve, egészen elhagyta magát ragadtatni élvvagyó hajlamai által, melyekben ledér környezete megerősítette.

Brandenburgi György befolyása még növe-

¹ Henckel János 1526. márczius 15-én a kassai jegyzőhöz. A levél ily czimű akadémiai értekezésében: «*Henckel János Mária királyné udvari papja.*» (Pest 1872. 17. 1.)

² E reménynek ad kifejezést 1520 márczius 20-án Keck Simon selmeczi lelkész, ki 1520 márczius 20-án Mária-t Insbruckban meglátogatta: «An irn Gnadn hab ich vernommen unaussprechliche und wunderliche Weysheit, dy . . . die dem gantzen Lanndt wirt helffn.» (Selmecz város levéltárában.) Lajos király 1522 február 8-án kelt oklevelében megjegyzi, hogy az ország rendei «in cuius (Mariae) aduentu multum spei collocarunt.» (*Brüsseli okmánytár. I, 22. l.*)

kedett. Buzgó szövetségeseket nyert Dal Borgo András császári követben, a ki Máriával Magyarországra jött, és saját öcsésében Vilmos örgrófban, a kit a királyné udvarmesterévé választott.

Vadászatok és fegyverjátékok, vig lakomák és tánczvigalmak sűrűn követték egymást. Mária egyformán kedvelte a lovaglást, vadászatot, czéllövészetet és a tánczot. Étvágyának igényei is szokatlanul nagyok voltak, és egy velencei követ beszéli, hogy az udvarnál napjában hat-szor, hétszer is étkeztek.¹

Lajos élénk vonzalmat érezett neje iránt. Szívesen mulatott körében. És mivel különben sem talált örömet a komoly foglalkozásokban, készséggel osztozott szórakozásaiban.

¹ Massaro 1523 október 5-én írja: «La qual regina e ancora lei de natura solacevole . . . e tutto il giorno la vuol cavalchare cavalli che saltano, sollazare e ben mangiare a tutte l'hore, mettendo indigestum, perho non si po ingravidar.» Lajosról pedig: «Dapoi maridato, et chel sta al governo de alemenì l'hano instituito . . . a mangiare 6 et 7 volte al giorno, et meglio bevere et solazare, e ben lussuriar, e ballar tutta la notte . . . E li principi di questi dogmati sono: il arcivescovo D. (?) Andrea de al Borgo, et . . . marchese di Brandenburg». Orio megjegyzi Máriáról: «E molto amata dal Re . . . Si dice il Re non cognoce altra donna che ditta sua consorte.» Az alább említendő pozsonyi konferentiák alkalmával (1523 nov.) a veszprémi püspök kijelentette: «Dominus Burgo fuit causa tocius mali et deordinationis in isto regno cun domino Marchione.» (Szidloviecki lengyel követ naplója a moszkvai állami levéltárban.)

Az ország ügyeivel ép oly kevéssé foglalkozott, mint házassága előtt. Azoknak elintézését egészen versengő tanácsosaira bízta. Pazarlása mind nagyobb mérveket vett. Mindent elajándékozott, a mije volt: pénzt, jószágokat, várakat. A ki valamit megkívánt, nem is vett magának fáradságot arra, hogy a hivatalos formákat megtartsa; maga írta meg az adománylevelet, és bemutatta a királynak¹, ki megfontolás nélkül írta alá, és látta el gyűrű-pecsétjével. Mások még egyszerűbbnek tartották, a király tudta nélkül ragadni magukhoz a korona jövedelmeit. Ekként a bevételek folytonosan csökkentek; a királyi udvar és a vég helyek szükségére sem voltak elégségesek. Többen állították, hogy ha a király és neje ily életmódot soká folytatnak, végre hiu időtöltéseiknek költségeit sem fogják fődözni országaik összes jövedelmei.

A király személyének tekintélye is mindinkább csökkent. Bárki szabadon lépett termeibe, és hivatlanul leült asztalához. Udvarnokai illetlen tréfákat üztek előtte, sőt gyakran vele is, a mire ő maga látszott őket felbátorítani, mert minden illemet és szemérmert félretett előttök.¹

E viszonyok általános elkeseredést idéztek

¹ A pozsonyi tanácskozmányok alkalmával megemlítették, hogy Lajos gyakran meztelenül jelent meg udvarnokai előtt. A fenebbi részleteket a Szidloviczki-féle idézett naplóból nyerjük.

elő. A király ellen gúnyiratok bocsáttattak közre. Életét orgyilkos merényletektől féltették. A Szapolyai-párt több ízben felujította régi eszméjét, hogy a főhatalmat kiragadva a király kezéből, kormányzóra kell bízni. Az alsó nemesség fenyegetődött, hogy nem fog többé adót megszedni.¹

Nem hiányoztak, kik a királyt könnyelmű életmódjának veszélyes következményeire figyelmeztették, és megváltoztatására hívták fel. Borgo András császári követ, — bizonyára V. Károly parancsára — Herberstein Zsigmond, ausztriai követ, Szalkai László cancellár, és Bornemiseza János, gyakran ostromolták kérelmeikkel. Többször térdre borulva esdeklettek a királynak, hogy viselje magát úgy a mint uralkodóhoz illik, s ne szolgáljon gúny tárgyául; nem haboztak világosan megmondani neki, hogy alattvalói meg fogják vetni, kiveszik a hatalmat kezéből, úgy fognak vele bánni, mint egy sertéssel, vagy épen elűzik az országból. Lajos türelemmel hallgatta ki őket, javulást is ígért; de már néhány óra múlva minden feledékenységbe ment.

¹ Krziczki krakói püspök Tomiczki' cancellárnak írja, hogy Lajos király követe a lengyel királynak: «narravit secretissime horrenda de moribus regis sui, premonens, ut nisi Maiestas sua provideat, id illi eventurum quod Regi Danie. Idem scribit per aenigmata Dominus Strigoniensis.» (Dátum nélkül. *Acta Tomicianae*. VI. 275. l.)

Máriára is igyekeztek hatni, de az eredmény itt sem volt kedvezőbb. ¹

III.

A magyar urak, kik Lajoshoz hiven ragaszkodtak, törekvéseiknek sikertelenségét látva, komoly aggodalmakkal néztek a jövő elé, ² melyekben azon külhatalmak is osztoztak, kik a király jóléte- és az ország fenmaradásáért érdeklődtek.

Zsigmond lengyel király már korábban (1520) erőteljes hangon irt levelet intézett Lajoshoz, feltárta előtte hibáinak hosszú lajstromát, és meleg szavakkal buzdította javulásra. ³

Midőn 1523 őszén Ferdinánd főherczeg Lajossal Német-Ujhelyen találkozandó volt, V. Károly császár és Zsigmond követeket küldöttek az összejövetelre, s ezeket utasították, hogy a

¹ A Szidlovieczki-féle napló, és Herberstein elbeszélése. (*Rerum Moscovitarum Commentarii*. Antwerpen. 1557. 155. l.)

² Bornemissza János 1523 márczius 3-án írja Zsigmond királynak: «Hic in regno ita in malis terminis sumus, quod nec calamus nec lingua exprimere potuit.»

³ A fenebb idézett levél Acta Tomiciana VI. 270. l. Ugyanakkor Szakmári György canzellárt is felkérte, hogy befolyását a király erkölcsi javulása érdekében használja fel. Ugyanott.

bajok orvoslása iránt a magyar urakkal tanácskozzanak és intézkedjenek.

Az első tanácskozmányban csak a két követ — Borgo András, Szidlovieczki Kristóf, — továbbá Salamanca, Ferdinánd főherczeg tanácsosa, és Szalkai László vettek részt, kik esküvel kötelezték le magokat, hogy tárgyalásuknak részleteit a legszigorubb titokban tartandják.

A császári követ nyiltan kimondotta, hogy Lajosnak erkölcei egészen meg vannak rontva; hogy, habár jó lelkü és tiszta életü, nem zsarnok és nem is parázna: könnyelmü életmódja őt és országát nagy veszélybe fogja ejteni. Részletesen előadta, miként él a király, és mit tett ő, a követ, ekkoráig, hogy javulásra bírja.¹

A tanácskozásokat Pozsonyban folytatták. A fenyegető hírek, melyek a magyar rendek körében uralkodó igerültségről érkeztek, és a királyi párt annyira megijesztették, hogy mérgezési merénylettől kezdett félni, — a helyzet tarthatatlanságát szembetünövé tették.

Deczember első felében, kilencz napon át, megszakítás nélkül folytak a királyi udvartartás rendezését illető tanácskozások, melyekben a két követ, továbbá Brandenburgi György, Szalkai, Bornemissza és Korlátkövi Péter, a királyi főudvarmester, vettek részt.

¹ Ezen előadásból kölcsönöztük a fennebbi részleteket.

A reformok szükségességét mindnyájan belátták. De Szalkai volt az első, ki pozitív javaslattal lépett elő. Csak egy mód van — úgy mond — segíteni a bajon; és ez a következő: ha a király néhány titkos tanácsost választ, kiknek meghallgatása nélkül semmit sem tesz, sem mire sem határozza el magát; ezeknek kiváltságos állása szoros titokban tartandó, nehogy a többi tanácsosok irigységét és gyűlöletét vonják magokra. Kiemelte, hogy a király jóvá hagyta a tervet, és már ki is jelelte a tanácsosokat, a kiket bizalmával meg akar tisztelni, úgy mint őket, kik e tanácskozásban részt vesznek.

A két követ helyeselte mind a tervet, mind pedig a tanácsosok megválasztását.

Néhány nappal utóbb, Lajos és Mária jelenlétében egy *udvartartási szabályzat* kidolgozása képezte a tanácskozások tárgyát. Ennek főpontjai a következők:

A királyt csekély számú, de megbízható tanácsosok vegyék körül. Ezek minden oly munkától, mely hozzájárulása nélkül elintézhető, kiemléjk meg. A fontosabb ügyeket a cancellár terjeszti elő, és arra is ügyel, hogy a király törvényellenes vagy káros rendeleteket és okleveleket ne írjon alá. A király gyűrűpecsétjét rejtett helyen őrzi, és azzal csak kisebb jelentőségű iratokat pecsétel; a fontosabbakat a cancellár és titkos tanácsosainak jelenlétében írja alá. A mit tanácsosainak meghallgatása után elhatároz, má-

sok rábeszélésére ne vonja vissza. Hű tisztviselőit és tanácsosait oltalmazza minden támadás ellen; ha pedig valamelyik helytelenül jár el, a többi tanácsosok meghallgatása után, mozdítsa el hivatalától.

A királyi jövedelmek rendes kezelése céljából évenként költségvetési előirányzatot kell készíteni, és a tiszteket szoros számadásra vonni.

Az udvari személyzet száma leszállítandó. Jobb, ha kevesen vannak, kik rendesen fizettettek és lelkiismeretesen végezik teendőiket, mint ha sokan vannak és zavar uralkodik.

Egy vagy két főkamrás viselje a felügyeletet az egész udvari nép, a ruha- és kincstár felett. Négy, vagy legfeljebb nyolcz kamarás álljon alattok, kik komoly férfiak legyenek, felváltva szolgáljanak a királyi teremekben, és gondoskodjanak, hogy oda hivatlanul és bejelentés nélkül senki se léphessen be.

A király alattvalói irányában ne legyen túlbarátságos, nehogy fejedelmi tekintélyét kockáztassa. Szükséges, hogy vadászatok- és másnemű szórakozásokban üdülést keressen, de úgy, hogy azok miatt az ország ügyeit el ne hanyagolja.¹

¹ A Szidlovieczki-féle naplóban 1523 november 19-ike alatt egész terjedelmében fel van véve a szabályzat, melyet Borgo András terjesztett elő. Deczember 14-ike alatt újra közöltetik, lényegtelenül módosítva és

A kik ezen szabályok elfogadtatásától az uralomra emelkedett visszaélések megszűnését várták, hiu reményekkel táplálkoztak. Azok életbeléptetésére még komoly kísérlet sem történt.

A hön óhajtott fordulat nem következett be. Minden úgy maradt, a mint előbb volt. Zavar, rendetlenség és könnyelmű pazarlás voltak ezentúl is a kormányzat és az udvari élet fő jellemvonásai.¹

IV.

E bajoknak nemcsak közvetve, hanem közvetlenül is súlyos következményei voltak az országra. Ugyanis az összes közjevedelmek a királyi kincstárba folytak, s ebből fedeztetek az

5 uj ponttal a magyar tanácsosok által megtoldva. Úgy látszik, e szabályzat nem fogadtatott el, mire a jegyzet utal: «Domini Hungari, visis praedictis nonnullis articulis quasi gravioribus, omnia in aliud tempus rejecerunt.»

¹ Ferdinánd főherczeg már 1524 junius 13-án felhívja V. Károly figyelmét arra, hogy a német-ujhelyi megállapodásokból «nihil est executum et ad effectum». (Követe részére adott utasítás. *Archiv für österrcichische Geschichtsforschung* II. 131. l.) Krziczki krakói püspök 1524 október 6-án Budáról írja: «Maiestas regia et reginalis solaciis incumbunt.» (*Acta Tomicianae*. VII. 84. l.)

ország és az udvar szükségei. Ugyanazon kéz fizette az ország zászlós urait és a véghelyek örhadait, a mely a királyi udvar szükségeire és szórakozásaira a költséget szolgáltatta.

A bácsi országgyűlés (1518) kísérletet tett e helyzet megváltoztatására. Kijelelte azon korona-birtokokat és jövedelmeket, melyekből a királyi kincstárnoknak és a budai tiszttartónak az udvartartás és a királyi asztal költségeit kellett fedezni. A többi közjövödelmek kezelését pedig két választott országos kincstárnokra bizta, a kik hivatva voltak a véghelyek ellátásáról és hadak fogadásáról gondoskodni.

De e végzések nem foganatosítottak. Ennek következtében az 1521 végén tartott budai országgyűlés szükségesnek látta új törvények által választfalat emelni az országos és a királyi kincstár között. A rendek ez alkallommal sem voltak szerencsésebbek.

Két évvel utóbb egészen feledésbe mentek volt e jó szándéku és helyes indézkedések. Az 1523-ik évi országgyűlés már csak azt sürgette, hogy a megajánlott adóból befolyó pénzösszeg egyedül az ország védelmére fordíttassék, és hogy a többi közjövödelmekről kimutatás készíttessék, melyből kitünjék, hogy azokból mennyit lehet a haza védelmére fordítani.

Ezóta a mohácsi csatáig ismét a királyi kincstárnok kezelte az ország összes jövedelmeit.

Ezek II. Ulászló király uralkodása alatt

igen alászállottak. Mátyás király jövedelmeit némelyek 800,000, mások 940,000 arany forintra becsültek;¹ és már 1494-ben a kincstár összes bevétele 177,305 forintra, a következő évben pedig csak 136,634 forintra ment.²

II. Lajos alatt 1523 végén az ország *rendes* jövedelmeit 180,709 forintra irányozták elő. Ebből a pénzverdékre 124,297, a harminczadokra 32,800, az erdélyi huszadra és ötvenedre, továbbá a szászok adójára 31,700, a királyi városok censusára 6312, és a zsidók adójára 1600 forint esik.³ Ehhez járult a kamarai nyereség, mely minden jobbágytelek után 20, majd 25 dénárból állott, és a melyet 23,000 forintra becsültek;⁴ végre az adó, melyet az ország rendei esetről esetre magiszavaztak.

Az arany- és ezüstmányáknak művelése, mely Mátyás királynak roppant jövedelmet biztosított, el volt hanyagolva; nagy részök víz alatt állott. Már II. Ulászló bérbe adta a Fuggereknek és Thurzóknak, kik 36,000 forintot fizettek. II. La-

¹ Surriano 1516-iki és Bon 1519-iki zárjelentései.

² Erneszt Zsigmond pécsi püspök és királyi kincstárnok 1494 és 1495-ik évi számadási könyve. A bécsi cs. könyvtárban létező eredeti példányból kiadta Engel. *Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebenländer* I. 17—181. l.)

³ Ezen előirányzat egykorú példánya a budapesti egyetem kéziratgyűjteményében. Kiadta Schedius *Zeitschrift von und für Ungarn* III. 97. l.

⁴ A Szidloviczki-féle napló nyomán,

jósnak e czimen 1519-ben alig 14,000 forint jövedelme volt. 1522-ben a hét bányaváros területén létező bányákat nevének engedte át. A nagybányai bányákat Báthory András birta zálogban.

A sóbányák, melyeknek gazdagságát a velencei követek bámulva írják le, Mátyás alatt száz-ezer forintnál többet jövedelmeztek. Az 1521-ki országgyűlés szamitása szerint az erdélyi sóbányákból ha jól műveltetnek, 100,000 forintot lehetne előteremteni. Azonban a hanyag és hűtelen kezelésnek, valamint a rossz utaknak, melyek a szállítást nehezíték, az volt következménye, hogy II. Ulászló végső éveiben csak 25,000, 1519-ben 16,000 forintot jövedelmeztek; az 1523-dik évi előirányzatba pedig ezen czimen semmi sem vétetett fel.

Hasonlag a koronajavak sem fordulnak elő ezen előirányzatban. Mátyás király mintegy 50,000 forintot vett be azokból. Ulászló király legnagyobb részben elajándékozta és elzálogosította. Az országgyűlések az elidegenített koronajavak visszaszerzéséről több törvényt alkottak; de az eredmény nem felelt meg a várakozásnak. És a mit a korona megmentett vagy visszaszerzett, azt 1522-ben Mária kapta meg, a részére biztosított 25,000 forintnyi évi jövedelem fedezete gyanánt.¹

¹ A Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos alatti pénzügyi viszonyok ismertetéséhez igen érdekes részleteket nyújtanak a velencei követek zárjelentései.

Mig a közjövödelmek több forrásai ekként kiapadtak: a kiadások évről-évre szaporodtak.

II. Ulászló kiadásai 1494-ben csak 196,944, és 1495-ben 138,884 forintot tettek ki; mig az 1524-ik évre készített előirányzat a kiadásokat már 324,408 forintra számította. És 1525-ben a tényleges kiadások mintegy 314,000 forintra mentek.¹

Az említett előirányzatban az ország védelmét és kormányát illető kiadások 216,335 forintra vannak téve, az udvartartásra és a külhatalmak követei ellátására 108,073 forint véte-tik fel.

Ezen utóbbi összeg nem fog tulságosnak feltűnni, ha tudjuk, hogy ugyanekkor VIII. Henrik udvartartása 19,894 font sterlingbe került;¹ de aránytalanul nagynak kell azt tartanunk, ha figyelembe vesszük, hogy az udvartartás költségei a királyi kincstár összes kiadásainak 33-0/0-át vették igénybe.²

¹ Azon alapou számítva ez összeget, hogy az év első felében, illetőleg 28 hét alatt 169,180 forint és 38 dénár-ra mentek a kiadások.

² A mi az akkori pénz értékének a mai pénzre való reducálását illeti, kiemeljük, hogy a szarvasmarhák és a gabona árának összevetése alapján a XVI. század első évtizedeiben forgalomban levő pénz értékét a mostani pénznél 9—12-szer nagyobb-nak számítják mint a mait.

V.

A királyi udvar és az udvari élet leírásához leggazdagabb kútforrásul a királyi számadások kinálkoznak. Sajnos, hogy ezek a XVII. századot megelőző időből, miként Európa egyéb országaiban, úgy nálunk is, csak gyér töredékekben maradak fenn. II. Lajos korából két ily töredékkal rendelkezünk. Az egyik 1525 január 1-től azon év július 15-ig terjed és Thurzó Elek királyi kincstárnok által vezetettet. ¹ A másik 1526 május 24-ikétől június 30-ig terjed. ²

E számadások kiadási tételeiből más adatok hozzájárulásával, elég teljes képét állíthatjuk össze a királyi udvarnak, a mint az közvetlenül a mohácsi vész előtt fennállott.

A külhatalmak követei, kik II. Lajos uralkodása alatt Budán megfordultak, a királyi udvart szegénynek, személyzetét csekély számúnak mondták. ³ És midőn így ítélték, nem az olasz fejedelmek, vagy I. Ferencz és VIII. Henrik udvarának fénye vakította el szemeiket. A királyi

¹ Eredetije a magyar nemzeti muzeum kéziratgyűjteményében. Ekkoráig kiadatlan, sőt fel sem volt használva.

² Eredetije a bécsi udvari könyvtárban. Kiadta Engel K. (*Monumenta Ungarica*, 187—236. II.)

³ Guidoto Vincze velencei követségi titkár 1525 augusztusi zárjelentésében írja: «Le corte de ambe dicte Maestate sono poche et povere molto.»

udvart még némely magyar főpapok és főurak is elhomályosították.

Herberstein Zsigmond, ki mint Ferdinánd főherceg követe gyakran megfordult Budán, írja, hogy az ország főrendei, és leginkább a főpapok, majdnem hihetetlen fényűzést fejtenek ki; vetélkedve igyekeztek egymást pompa és pazarlás által felülmulni. Csodálatra méltó vala látni — úgy mond, — midőn fényes készüléttel, nagyszámu lovasok által kísérve, trombiták harsogása között, bevonulásukat tartották Budára, mintha diadalmenetet tartanának. Még olyankor is, ha a királyi palotába mentek, kíséretöket alig bírták az utcák befogadni. Ellenben a király úgyszólván egészen elhagyatva él. ¹

Megerősíti ez elbeszélést az, a mit Bon Alajos velencei követ Bakocs Tamás bibornokról és Szakmári György pécsi püspökről följegyez. Az utóbbiról modja, hogy rendkívül fényűző volt, és Budán mindig 200 lovas által környezve jelent meg. Az előbbiről pedig írja, hogy Esztergomban nagy udvart tart, hol mindenkit szívesen fogadnak és látnak el, még ha félesztendeig marad is; sokan látogatják és fényes lakomákat rendez. ²

1520 nyáron, míg Lajos alig néhány száz

¹ *Rerum Moscovitarum Commentarii*. Antwerpen, 1557-dik évi kiadás. 153. l.

² 1519-ik évi zárjelentése.

lovas kíséretében utazott Pozsonyba, s kényszerítve volt fizetetlen udvarnokait Budán hagyni; ¹ Bakocsot a kocsik hosszú sora és több mint ezer lovas kísérte. ²

Lajos király összes udvari személyzetének száma 1525-ik évben alig haladta meg a 300-at, a következő évben pedig jelentékenyen alacsonyodott. ³

Ezeknek csak egy része volt magyar. Lajos uralkodásának első éveiben, úgy látszik, a csehek, lengyelek és németek többségben voltak. Maga Zsigmond lengyel király szükségesnek látta az 1523-ik évben tanácsolni, hogy a magyarok nemzeti féltékenységének lecsillapítása végett, az udvarnál az idegenek számra nézve ne haladják meg a magyarokat. Ezek 1525-ben sem képeztek jelentékeny többséget. Az országgyűlések ismételve sürgették az idegenek eltávolítását, a

¹ L. a január—februári füzetben megjelent közleményt.

² Orio Lőrincz velencei követ, ki Bakacsossal utazott, 1520 jul. 29-iki jelentésében írja: «Et subito poi pranso fa dato ordine, che li cari grandi di le robe, et le carete per le persone, et li cari ligieri perchi dicono cochi, e li cavalli dovessero passare il Danubio. E il Cardinale volse vituarie, per esser gran compagnia, tutte le gente d'arme delhoro signori et cavali lizieri al numero mille et piu.»

³ Megjegyezzük, hogy Mária udvari személyzete nines ide számítva. A királynénak egészen különálló udvartartása volt.

mely követelés nemcsak a nemzeti szempontban találta indokolását, pénzügyi tekintetek is mérvadóak valának; a mennyiben még a cseh udvarnokok is, kik Lajosnak mint cseh királynak állottak szolgálatában, a magyar kincstárból nyerték fizetésöket. Semmi nyomát sem találjuk annak, hogy Csehország és melléktartományai az udvartartás költségeihez hozzájárultak volna.¹

VI.

A királyi udvarnál a legfontosabb állással az *udvari cancellária* tagjai bírtak.

A cancellári tisztelet mindég egy püspök viselte; 1520-tól Szalkai László váczai, majd egri püspök. Midőn 1524-ben az esztergomi érsekségre emeltetett, hivatalát megtartotta; csak nehezen sikerült ellenfeleinek utóbb kivinni, hogy arról lemondjon. Ezen állással nemcsak nagy befolyás, hanem jelentékeny jövedelem is volt összekapcsolva, melyet egy velencei ügyviselő (1523) évenként tizezer aranyra becsült.²

E jövedelemből nyerték, úgy látszik, ellátásukat a *királyi titkárok* is; kik részint tehetséges egyházi férfiak, részint előkelő családok ifju sarjainak köréből választattak. 1525-ben Brodarics

¹ A Szidloviczki-féle naplóban.

² 1523 október 10-iki jelentése.

István prépost, továbbá Batthyányi Orbán, Bek Imre, Hampó Ferencz és Nádasdy Tamás voltak a magyar titkárok¹ Csehország és mel-
léktartományai részére több cseh titkár volt al-
kalmazva, kik között 1525-ben Wenczel tudor
olmücsi és brünni prépost volt a legkiválóbb.²
Azonban a csehországi cancellár csak ritkán
jelent meg Budán, miné'fogva ez ország kor-
mányügyeire is a magyar cancellárnak volt
irányadó befolyása, mi a csehországi rendek
körében gyakran élénk elégtelenséget tá-
masztott.³

Ama szoros összeköttetés, melyat a törökök
hadjáratai Magyarország és a szerb despóta meg-
alattvalói között létesített, szükségessé tette két
egyénnek alkalmazását, kik a szerb leveleknek
lefordítására voltak hivatva.⁴

Az *udvari papság* élén Albert mester állott,
a királyi kápolna igazgatója. Mellette négy ki-

¹ A három utóbbi az 1525-dik évi számadásokban
fordul elő, fizetés nélkül. Brodarics egy 1525 február
21-dikén Budán kiállított oklevélben van aláírva.

² György és erasmus nevéekkel találkozunk 1525-
ben a számadásokban. — Lajos királynak 1525 no-
vember 17-dikén a pápához Wenzel tudor érdekében
irt ajánló levelét közli Theiner. *Vetera Monumenta Sla-
vorum meridionalium*. 1588. l.

³ L. Palacky: *Geschichte Böhmens*. V. 2. 403. l.

⁴ Az 1525-ik évi számadásokban előfordul: Tadeus
literatus és Andreas literatus «interpres literarum
rascianarum».

rályi káplánynyal találkozunk. ¹ Antal atya szent-ferencz-rendü szerzetes a királyi 'hitzónok' és gyóntató tisztét viselte. Nem tudjuk, vajon értékesítette-e befolyását a közügyekre; de hogy ez nem volt csekély, arra két körülmény utal. Az egyik az, hogy a szent szék követői politikai actiójukban az ő közreműködését is igénybe vették; ² a másik az, hogy jelentékeny fizetést élvezett, — és ezen kívül a maga és rendtársai javára gyakran megnyilt előtte a királyi kincstár. ³

VII.

A királynak kettős, magyar és csehországi udvartartása két *főudvarmestert* tett szükségessé. Az egyik: Korlátkövi Péter, ki ezen minőségében a magyar zászlós urakhoz tartozott, és a királyi tanácsosok között foglalt helyet. A másik a lengyel származásu Trepka András. ⁴

¹ Albert mester fizetésével az 1525- és 26-ik évi számadásokban nem találkozunk. Valószínűleg egyházi javadalma volt, s abból nyerte ellátását. A káplányok szintén csak keresztnevükön említettnek. Fizetése mindegyiknek hetenként egy forint volt.

² Burgio pápai nuntiusnak 1525 október 9-iki jelentése.

³ Kiténik ez az 1525-ik évi számadásokból; miként más helyen ki fogjuk emelni.

⁴ «Magister Curie Regie Maiestatis.» Az 1525-dik évi számadásokban. Brodarics a mohácsi csata áldo-

Az udvari személyzetnek azon részére, mely a király személye körül és termeiben a szolgálót végezte, egyuttal pedig az udvar fényének emelésére volt hivatva, több osztályba csoportosult.

A *kamarások* száma meghaladta az ötvenet. Rendszerint 28 magyar, 14 cseh, és azonfelül néhány német, lengyel, olasz és spanyol volt alkalmazva. A magyarok között nem hiányoztak előkelő családok gyermekei. Ilyenek 1525-ben Farkas szent-györgyi és bazini gróf, Bebek Imre, Buzlai Farkas, Korlátkövi Antal és Zsigmond, More György. Az idegenek sorából megemlítjük gróf Hardeck Jánost.

Az udvari rangfokozat alantabb lépcsőin állottak a *királyi udvarnokok* és a *királyi ifjak*,¹ együttvéve mintegy kilenczvenen, felerészben magyarok, felerészben csehek, lengyelek és németek; továbbá huszonnégy *apród*.² Végre tizenkét *udvari szolga* teljesítette az alsóbb szolgálásokat; ezek gondoskodtak a királyi palota tisztántartása- és világításáról; reájok voltak bízva a király majma, madarai és fürdői.³

zatai között is e kettőt nevezi «*aulae regiae praefectus*»-nak.

¹ Amazok «*Aulici Regie Maiestatis*», — ezek «*Adolescentes Regie Maiestatis*» nevezet alatt fordulnak elő. Kétségtelen, hogy e két czim *nem* egy tiszti személyzetet jelel.

² «*Aprodiani Regie Maiestatis*.»

³ «*Rutheni Regie Maiestatis*.» Valószínűleg azért

A királyi testőrség létszámáról és szervezetéről nincs biztos tudomásunk. Csak annyit tudunk, hogy gyalog- és lovascsapatra oszlott. A gyalogoknak kapitányuk Podmaniczky Mihály volt.¹ A lovas testőrök a király *udvari huszárainak* nevezettek.² Ezek közül az 1525-ik évi számadásban negyvenötnek nevével találkozunk; részben előkelő urak és nemesek, kik a kincstárból tetemes összegeket nyertek, melyek fejében nemcsak magok szolgáltak, hanem meghatározott számú zsoldosokat is tartottak. Ekként a testőrcsapat létszáma több százra mehetett.

Ily jelentékeny fegyveres erőt ama válságos időkben nem lehetett tétlenül hagyni. Kisebb csapatokra osztva, a végvárakba küldettek. Jajczában Török Mihály, Karansebesen Czibak Imre, Temesvártt Kállai János volt kapitányuk.

A királyi asztal körül *husz étékfogó* és *három pohárnok*³ teljesítette a szolgálatot; egyikre közülök az asztali ezüstnek őrizete volt bizva. Kettőt kivéve, mindnyájan idegenek. Úgy látszik, hogy a szolgálat ez ágában a magyarok

nevezettek így, mert az «Oroszi» nevű falvakkal lakói voltak kötelezve ezen udvari szolgálatra, melyet váltakozva végeztek.

¹ «Capitaneus aulicorum armigerorum Regie Maiestatis»

² «Aulici huzarones Regie Maiestatis.»

³ «Dapiferi Regie Maiestatis.» Kettő ily czímet is visel: «Antecessores ferculorum Regie Maiestatis». A pohárnokok czíme: «Viniferi Regie Maiestatis».

akkor sem tanusítottak elég hivatottságot és ügyességet.

Ellenben a királyi *konyhában* a magyar elem volt uralkodó. Hat szakács és nyolcz segéd volt alkalmazva. Amazok tősgyökeres magyarok, miként neveik mutatják: Gondos Illés, Orros Mihály, Tolvaj István stb. Ezen körülmény arra utal, hogy a királyi asztalra magyar izlés szerint készültek az ételek. A királyi konyhának tárnokmestere, ajtónállója és tányérmosója volt. Az utóbbinak teendőit miként a ruhamosást is, férfi végezte.¹ Általán nincs nyoma, hogy az udvarnál nőcseléd lett volna elfoglalva. E korban más európai udvaroknál is a nők ki voltak zárva a szolgálatból.

A királyi konyha Majláth István főfelügyelete alatt állott. György kulcsár hihetőleg segéde volt.²

A királyi istálló Dubraviczky László főlovászmesteri helyettesalatt állott,³ minthogy a királyi főlovászmester csak a czimet viselte. Az istállószemélyzet tizenkét magyar lovasz huszonnég

¹ «Johannes Harsani lotor scutellarum Regie Maiestatis) — Franciscus Mosso lotor vestimentorum Regie Maiestatis.»

² Amaz «Dispensator Regie Maiestatis». Ez «Claviger Regie Maiestatis».

³ «Vicemagister Agazonum Regie Maiestatis»; vagy «Prefectus Stabuli Regie Maiestatis».

német lovász, tizenkét kocsis¹ és három kengyel-futóból állott. Ezekhez járult egy kovács, három segéddel és két szolgál. Összesen 58 személy.

A következő mesteremberek állottak az udvar szolgálatában: két ágyuöntő, két fegyverkovács négy szolgálával, egy lőporgyártó, két szabó es egy czipész.

Vadász csak egy, madarász kettő fordul elő az 1525-ik évi számadásban. Egy vivómesterrel is találkozunk.²

Hat trombitás, két sipos, egy czitarás és egy orgonás voltak az udvar zenészei. Ezekhez egy dobos járul.

A tudománynak és művészetnek az udvarnál képviselőik: egy udvari csillagász, Menyhért veszprémi kanonok, — két udvari festő, János és Jakab mesterek, — egy szobrász, Márton mester, és egy színész Dely Péter.³ Könyvtárakkal a számodásokban nem találkozunk.

Mota Jakab mester udvari orvos és Szilvester mester sebész örködték a király és udvarnokainak egészsége fölött. Három udvari borbély volt alájok rendelve.⁴

¹ 1525 elején 13 kocsis fordul elő, köztük egy «vector ad proprium curram Regie Maiestatis». Február második felében a király egy kocsit Móré Lászlónak ajándékoz, minek következtében a kocsisok száma egygyel kevesbedik.

² «Georgius dimicator Regie Maiestatis.»

³ «Istrio Regie Maistatis.»

⁴ «Physicus Regie Maiestatis, — Cirurgus Regie

VIII.

Az udvar tiszti és szolgaszemélyzetének ezen létszáma még az 1525-ik év tartama alatt jelentékenyen csökkent. A rákosi és hatvani országgyűlések zajos jelenetei után az idegen udvarnokok egy része elbocsáttatott. Sokan önkényt hagyták el a mind nagyobb szegénységbe süllyedő udvart.¹

Ugyanis az udvari személyzet fizetésének és illetményeinek kiszolgáltatása körül feltűnő rendtlenség uralkodott. Közönségesen csak részletfizetések történtek a felszaporodott hátrálékok törlesztésére. És e tekintetben a kincstárnok eljárása a legnagyobb változatosságot tünteti föl. Ugyanazon rangfokozaton álló udvari emberek közül az egyik tíz vagy husz forintot, a másik százakat csikar ki. Minden oda mutat, hogy a

Maiestatis, — Barbetonsor Regie Maiestatis»; az utóbbiak egyike a királyi fürdőben lakott. — Különös, hogy Bon Alajos velencei követ 1518 december 30-án írja, hogy Budán «non ha ne medico ne medicine». — (1520 táján a sziléziai származásu Wirth György orvostudor volt a király udvari orvosa. Weszprémi: *Biographiae Medicorum*. II. 1. 209. l.)

¹ Az 1526-dik évből fenmaradt, 38 napra terjedő számadási töredék kiadási tételeiben már csak 177 udvari tisztnek és szolgának nevével találkozunk. Azonban e névsor hihetőleg nem teljes, és lehettek többen, kik ezen 38 nap alatt semmit sem kaptak a kir. kincstárból, és e miatt nem fordulnak elő a számadásban.

mint többé vagy kevésbé erőteljesen léptek fel igényeikkel; a mint a királynak vagy a kincstárnoknak kegyeit birták; végre a mint az alkalmas pillanatot el tudták lesni: úgy részesültek kisebb vagy nagyobb összegekben.

A fizetés ilyen szabályozatlansága és rendetlensége miatt az udvari személyzet legnagyobb részéről tudjuk ugyan, hogy a 28 hét lefolyása alatt mennyit kapott, de nem állapíthatjuk meg, mennyi volt megszabott évdija.¹

Az 1524-ik évre készült előirányzatban a királyi udvar tiszteinek (curiales) fizetésére 56,624 forint volt fölvéve; továbbá a szakácsok, lovászok, kocsisok, trombitások, siposok és egyéb udvari szolgák fizetésére 4436 forint; végre borilletményeik beszerzésére 6000 forint. Együttal meg van említve, hogy ezen tételekbe az udvari személyzet ruházatának költsége nincs beszámítva. Ekként ha a fizetéseket rendszeren szolgáltatják ki, az évi kiadás az udvari személyzetre mintegy 70,000 forintot tehetett.

Az 1525-ik év első felében, — illetőleg 28 hét lefolyása alatt, — az udvari személyzetre tett kiadások 20,000 forintot sem érnek el. A mi

¹ Csak a következőkről tudjuk: A káplányok mind-egyike hetenként egy forintot, — a trombitások, siposok, dobosok ugyanannyit, — a 24 apród és 12 szolga együttvéve hetenként hét, utóbb tizenegy forintot, — az 57 egyénből álló istálló-személyzet együttvéve hetenként 38 forint és 90 dénárt, utóbb 55 forintot.

annak jele, hogy az udvarnokoknak és udvari szolgáknak kimeríthetetlen türelemmel kellett jogos igényeik érvényesítését bevárniok.

IX.

Miként a fizetések kiszolgáltatása körül, úgy az udvari élet minden viszonyaiban lépten-nyomon mutatkoznak a pénzügyi zavarok utóhatásai.

Egykorú emlékirat feljegyzéséből értesülünk, hogy Mátyás király nagyszerű palotája, mely a magyarok büszkeségének és a külföldi vendégek bámulatának tárgyát képezé, 1525 táján már olyan állapotban volt, hogy helyenként az eső a szobákba csorgott, és alig volt ép ablaka.¹ A velencei követek jelentéseiből pedig tudjuk, hogy nem egyszer a királyi asztal napi szükségletei beszerzésére a kincstárnoknak kölcsönhöz kellett folyamodnia.²

Az ország rendei belátván, hogy ezen szegyeteljes állapot a nemzetre is homályt vet, az

¹ *Császár Mihály emlékirata*. Kiadta Horváth István. *Verböczy István emlékezete*, II. 232. és köv. ll.

² Surriano (1516) II. Ulászlóról írja: «Questo re e veduto in tanta estrema, che non in haveva de mangiare». Bon (1519) és Orio (1523) írják, hogy II. Lajos gyakran 10—14 aranyat kényszerült asztalának ellátására kölcsön kérni. Végre Guidoto (1525) említi, hogy Lajos gyakran asztala és ruházata körül is szükségét szenvedett.

1518-ik évi bácsi országgyűlésen gondoskodni igyekeztek a királyi asztal ellátásáról. Kijelölték a koronauradalmakat, melyekből a budai vár tisztartója a királyi asztalt ellátása, a jászkunok adóját is, rendelkezésére bocsátották; sőt figyelmöket még arra is kiterjesztették, hogy a hal- és borszükséget miként szerezze be, és erre nézve az egyik törvényczikkben részletes utasításokat adnak.¹ Egyuttal kinyilatkoztatták, hogy a mennyiben a kijelölt jövedelmi források netán elégteleneknek fognak mutatkozni, a hiányt a királyi kincstár fogja fődözni.²

Mivel azonban a törvény, mely az idegenkezekre jutott koronajavak visszabocsátásáról intézkedett, nem hajtatott végre, a királyi asztal költségeit ezentul is majdnem egészen a kincstárnak kellett viselni.

Az 1524-ik évi költségvetésbe a királyi konyha szükségére, minden napra 25 forint, és a fűszerek (gyarmatárúk) bevásárlására minden hétre 60 forint volt előírányozva; a mi összesen 12,245 forintot tesz. De meg van jegyezve, hogy a rendkívüli lakomák költségei nincsenek beszámítva.

1525-ben 28 hét alatt, a konyha összes szükségére — a gyarmatárúkat és a lakomák alkal-

¹ A halakat Komáromból és Tatáról szállíttassa; a bort a budai és szerémi tizedek bérlésc által szerezze be.

² A XV. törvényczikk.

mával fölmerült rendkívüli kiadásokat is beszámítva — 5133 forint fizettetett ki Majláth István kezeihez;¹ tehát 1447 forinttal kevesebb, mint a mennyi a fönnebbi előirányzatba fel volt véve. De valószínű, hogy ez nem valószínűs megtagadás. Ugyanis számos czikkek a budai kereskedőknél hitelbe vásároltattak, a miről külön könyvek vezettek.

A királyi asztal borszükségletéről korábbi időkben a budai és szerémi bortized bérlése által gondoskodtak. De már az 1524-ik évi költségvetésbe szükséges volt a király személye számára szükségelt bor bevásárlása czimén «mintegy» 832 forintot venni föl. 1525 első felében a tényleges kiadás 700 forintot meghaladott.

A király személye számára² naponként egy pint malvásiai (görög) bor jött az asztalra, melyet kis adagokban, eleinte minden nap, utóbb hetenként szereztek be. Egy pintnek ára 32 denár volt, de május második felében egyszerre 48 denárrá szökkent fel. Hazai borokból szerémi és baranyai borok vásároltattak. Végre a királyi asztalon hetenként egy hordó ser fogyott el.³

¹ Néha 1 3 napi, máskor heti részletekben.

² «Pro ore Regie Maiestatis.»

³ Januárban 10 hordó szerémi és 11 hordó baranyai bor vásároltatott összesen 500 forinton. A sör szintén «pro ore Regie Maiestatis» vásároltatott; egy hordó ára 3, utóbb 4 forint volt.

X.

A királyi istállóban nagyszámu kocsi-, lo-
vagló- és versenylovak állottak. Erre a nagy sze-
mélyzet mellett, a takarmányszükségletből is
vonhatunk következtetést.

A félszeg gazdálkodási rendszernek egyik
legfeltűnőbb nyilvánulása az, hogy a takarmányt
nem a királyi jószágokról szállították, hanem
készpénzen vásárolták. Az 1524-ki költségvetés-
ben a király- és udvarnokainak lovai számára
2600 forint van zabra fölszámítva. Az 1525-ik
év első felében 1600 forinton vásároltak zabot.
Kezdetben hetenként 469, később csak 390 mé-
rőre (quartale) ment a szükséglet. Egy mérő ára
januárban 16 dénár; ápril végén 14 dénár-ra száll
le, májusban ismét 16 dénár, végre július elején
20 dénár-ra emelkedik.

A szalmát és szénát szintén vásárolták.¹

A királynak, úgy látszik a Dunán túl ménese
volt, hol különösen a versenylovakat tenyésztet-
tek; és midőn ezek az udvarba hozattak, külön
összegeket utalványoztak ellátásukra.²

¹ Szalma vásárlása az 1525-ik évi számadásokban
ötször fordul elő, összesen 9¹/₂ forinton; széna vásárlása
egyszer 10 forinton.

² 1525 február 20-ikán e tétel fordul elő: «Domine
Prisce de Kellenfelde hospite equorum velocium —
Regie Maiestatis, racione hospitalitatis fl. 3». És már-

Ily lovakat leginkább Lengyelországból hoztak be. Lajos egy alkalommal nagybátyját, a lengyel királyt kérte föl, hogy neki egy ily lovat küldjön. Zsigmond ezen kívánságot nem a legzivesebben fogadta. A király tudhatná, — úgy mond — hogy neki ily lovai nincsenek, és azokban nem is talál örömet.¹ Annál nagyobb készséggel álott cancellárja, Szidloviczky Kristóf, Lajosnak szolgálatjára. 1525. ápril havában három, és a következő hónapban ismét öt versenylovat küldött, mint ajándékot, Budára. Mily örömmel fogadtattak ezek a király által, mutatja a bőkezűség, melylyel a lovakat kísérő küldötteket jutalmazta. E czimen a kiadás 310 forintra rugott. A mely összeg nagyságát kellő világításba helyezi azon körülmény, hogy a következő évben egy lovat 67 $\frac{1}{2}$ forinton vásároltak a király számára.² A király ugyanakkor egy más lengyel úrtól, és egy német úrtól is kapott lovakat ajándékba.³

cziusban «ad conservationem equorum velocium Regie Maiestatis» összesen 63 forint fizettetett a király egyik kamarásának.

¹ Zsigmond király budai követének írja: «Quod vero scribitis nobis de equo cursorio, quem . . . Ludovicus rex a nobis optat: ipsa Serenitas sua scit nos illos non habere, neque illis delectari.» Mind az által keresettni fog. (A dátum-nélküli levél *Acta Tomiciana*. VI. 86. lap.)

² Az 1526-ik évi számadásban.

³ A szolgáknak adott jutalmak az 1525-dik évi számadásban.

Török lovak a mennyire keresettek, annyira ritkák voltak, és drágán fizettettek.¹

A királyi istállóban nem hiányoztak ilyenek sem.²

Miként lovakkal, úgy *vadász-ebekkel* is gyakran kedveskedtek a királynak, és pedig különösen csehországi urak.³ Úgy látszik a falka a Csepel-szigeten volt elhelyezve.⁴

A betanított *sólymok*, melyek a madarászatnál használtattak, még ezen korban is igen keresettek voltak, és nagy értékkel bírtak. De az, a mit egy közel egykorú cseh történetíró elbeszél, hogy Lajos ily sólyomért az egri püspökség jószágait kezelő tisztnak negyvenezer aranyra menő adósságát engedte el, a belső és külső valószínűség kellékeit nélkülözi.⁵ Bár ismeretes, hogy

¹ Esztei Hippolyt egri püspök 1519 ápril 6-án Egerből sógorának a mantuai örgrófnak írja, hogy a török lovak igen ritkák, ő egy ilyenért 150 aranyat ígért, de tulajdonosa 300-ért sem adná oda, bár alig ér 80-at. (A mantuai állami levéltárban.)

² Az 1526-ik évi számadásban olvassuk, hogy az egyik török ló számára 4 forinton aranyozott zablát vásárolnak.

³ 1526 február 12, 24, 25 és május 12-én érkeznek ily ajándékok (canes leporarii).

A király 1526 május 6-án egyik apródját küldi a szigetre, a kutyákért.

⁵ Dubravius; *Hist. Bohem.* 1602-iki kiadás. 267. l.

épen az egri püspöknek, esztei Hippolytnak, számos és jeles sólymai voltak. ¹

A király madarainak élelmezése egy udvari szolga kötelességeihez tartozott, kinek e czélra hetenként egy forint fizettetett. ²

Vége volt a királynak egy *majma* is, mely a palotában lánczra kötve tartatott. ³

XI.

Lajos és neje, egészen átengedve magokat élvvagyó hajlamaiknak, az ország leggyászosabb napjaiban is szórakozásaikra irányozták főfigyelmöket. Rokonaiknak intelmei, tanácsosaiknak figyelmeztetései nem voltak képesek őket könnyelmű életmódjuk megváltoztatására bírni. ⁴ A kincstár szegénysége, a felháborodott nemzet fenyegető magatartása, sem gyakorolt reájok mély és állandó hatást.

A farsang utolsó napjait ezen korban is rendkívüli vigsággal szokták megülni. A magyar királyi udvarban ilyenkor szakadatlan sorban

¹ 1519 okt. 12-én tizet küld sógorának a mantuai örgrófnak.

² «Pro conseruacione auium Regie Maiestatis.»

³ Az 1525-ik évi számadásban márczius 23-ra: «Catenam ferream pro collo simce Regie Maiestatis, cum qua seruari debet, den. 24.»

⁴ L. az első közleményt.

kövezték egymást a lakomák és tánczvigalmak, az álarczos menetek és fegyverjátékok.

Brandenburgi György az 1519-ik évi farsangi multságokról így ír: «A király udvara szörnyüségesen szegény; de én mégis hatalmasan farsangoltam vele. Hadd lássák az urak, hogy azok, a kik a király körül vannak, még talpokon tudnak állani. Először Stibitz és Zettricz hat izben gyalog összecaptak egymással, azután én és Krabat lóháton vívtunk egymással. Krabat ördög volt, én meg vad ember; az ördög lefordult lováról és arczára esett. A király is szépen lovagolt. A város minden asszonyai jelen voltak, és tömérdek nép. Jött a táncz, és én tizenhatsz álarczossal léptem elő, kurta köpenyben, éles orru, hegyes czipőkben, minőket a régiek viseltek. Egy öreg atyus, bottal mindenik kezében, s fából készült sarukban két különös tánczot járt vala.»¹

Az 1522-ik év őszén, midőn Lajos Prágában tartózkodott, Batthyányi Ferencz főlovászmester Slavóniából küldöttet bocsát hozzá, azon kérdéssel: hol fogja a jövő évi farsangnak végső napjait tölteni? és vajon kívánja-e, hogy ő is harczjátékokra fölkészülve jelenjék meg ott?

A király siet válaszolni. Még nem határoz-

¹ A brandenburgi cancellárhoz intézett dátum-nélküli levelet kiadta Spiesz F. *Aufklärungen in der Geschichte und der Diplomatie*. Beyreuth, 1791. 64. l.

hatja meg ugyan, hol fog azon időben lenni, de «bárhon leszünk — úgy mond — még ha utban lennénk is, vigan akarunk lenni, és jókedvben tölteni napjainkat.» Felhivja tehát, hogy a harczjátékokban használt lovát és fegyvereit minden esetre hozza magával.¹

Az 1525-iki évben a királyi udvarnál már korán tettek készüléteket a farsangi mulatságokra. Január végén különféle szövetekeket vásároltak, melyekből a tervezett álarczos menetben résztvevő udvarnokoknak jelmezeket készítettek.²

Február 26-án, farsang utolsó vasárnapján fegyverjáték rendeztetett, melyet tánczvigalom követett.³

Hushagyókedden a király Campeggio bibornokot, a Budán tartózkodó pápai legátust, az összes főpapok- és főurakkal megvendégelte, és pedig mind délben, mind este.⁴ A két lakoma

¹ II. Lajosnak Prágából 1522 november 22-én Batthyányihoz intézett levele a körmendi levéltárban.

² Az 1525-ik évi számadásban január 31-ére: «Pro emendis thafotha, tela, sindone et aliis rebus parualibus, pro faciendis illis vestimentis, in quibus curiales Sue Maiestatis in carnis prinio corizare habent fl. 14.»

³ Február 26-án: «Jakobo Kozmocski dapifero ad apparatus hastiludii, quod in castro Budensi coram Sua Maiestare exercere habet, fl. 8.» — «Lucernas 8... ob quarum lumine Sua Maiestas hoc die coreas exercere habet.»

⁴ Február 28-án: «Pro emendo malmatico ad prandium Sue Maiestatis, ex quo Sua Maiestas eo die Rmum D. Laurentium Legatum... et omnes Dominos Prelatos

közötti időt az álarczos menet töltötte be. Ennek részleteiből csak azt tudjuk, hogy egy elefántalak is jelent meg.¹

Ily látványosságok Európa többi udvarainál is szokásban voltak. VIII. Henrik angol király udvari ünnepélyein gyakran kerekeken járó óriási faállványok jelentek meg, a melyeken mesterségesen készült paloták, kertek, erdők voltak láthatók. Egy alkalommal oroszán és antilope alakjába rejtőzött emberek nagy erdőt vontak, melynek közepén magas torony emelkedett, s előtte fegyveres ifju állott őrt.² A budai elefánt hasonló látványosságban szerepelhetett.

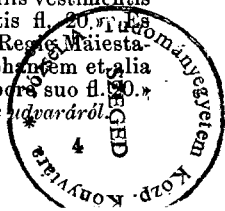
A fegyverjátékok többféle nemei közül a párviadalt kedvelték leginkább. Az uralkodók is teljesen meg tudták egyeztetni méltóságukkal, hogy főrangú alattvalóikkal, nagy közönség előtt, vívjanak. Ismeretes, hogy II. Henrik francia király ily bajvívás alkalmával súlyosan megsebesült, és ennek következtében halt meg. (1559.)

et Barones hospitauit fl. 1 . . . Pro emendo teniso (?) ad fumigandas domus Sue Maiestatis den 16. . . Pro emendis lucernis, ex quo Sua Maiestas eo di omnes dominos in cena habuit fl. 4.»

¹ Február 27-én: «De sindone simplici diversi coloris pecias 10, pro faciendo elephanto et aliis vestimentis histrionalibus curialibus Regie Maiestatis fl. 20.»
Márczius 29-én: «M. Martino Sculptori Regie Maiestatis, qui tempore carnis privii unum elephntem et alia histrionalia Sue Maiestati fecerat, pro labore suo fl. 30.»

² Thomson id. munkája VIII. Henrik udvaráról.

II. Lajos.

II. Lajosról is tudjuk, hogy a menyegzője alkalmával (1521 január közepén) rendezett ünnepélyes harcizjátékban Brandenburgi Györggyel mérkőzött meg, és ő, a tanítvány, mesterefölött győzedelmet aratott.¹

1523 őszén Pozsonyban a császár és a lengyel király követeinek tiszteletére rendezett tornára, a király, az urak és udvarnokok által kísérvé, trombiták harsogása között vonult ki, Ungnád János báróval küzdendő. Az ő pajzsát a lengyel követ, ellenfelét Vilmos brandenburgi örgróf vitte. Győztes ismét Lajos lett, ki Ungnádot nyergéből kiemelte.²

A király nagy kedvvel üzte az úgynevezett *karikajátékot* is. Ez abban állott, hogy póznákra vaskarikákat erősítettek meg, a melyeket a lovagnak, midőn mellettök sebesen elvágatott, lándzsájával föl kellett kapni. 1519 júliusban, V. Károlynak császárrá választatása alkalmával, és a következő év augusztus havában, midőn hire érkezett, hogy Zsigmond lengyel királynak fia született, nyilvánosan mutatta be ügyességét ezen nem veszély nélküli játékban. Az utóbbi alkalommal tűzijáték zárta be az ünnepélyt.³

¹ Orió Lőrincz 1521 január 15-iki jelentése.

² A Szidloviczki-féle naplóban.

³ Orió Lőrincz 1519 július 27-én írja: «Sua Maesta si ando ad armar, . . . e con una lanza grossa come una antonella corse alcune bote, poi si ando a disarmar, e

Az 1525 és 1526-iki években szintén több ízben rendezett az udvar fegyverjátékokat.¹

A *lóversenyek* is szokásban voltak. Egy ilyen tartatott Budán az 1525-dik év május első napján. A király maga is megjelent a versenytéren, és lovai részt vettek a versenyben. Az apródok, kik azokat vezették, többszínű szövetből készült öltözetet viseltek. A király és némiely főurak trombitásai, felválta cigány zenészekkel mulattatták az egybegyűlt nézőtömeget. A győztes lovak birtokosai különféle játalomdíjakban részesültek, melyek a versenytéren közszemlére ki voltak téve.²

vene dove erano li oratori et li mostro la lanza e la spada, da li quali fu molto laudato.» És ugyanaz 1520 augusztus 7-én: «Volve (Lajos) in segno di alegrezza vestir le arme et correr la lanza, in presenza di tutti questl signori et nui oratori . . . Et fu giostrato fino a sera, et facti főchi grandissimi, artellarie infinite.»

¹ Az 1525-ik évi számadásokban márczius 3-án, az 1526-iakban június 15-én találkoznak fegyverjátékokra tett kiadásokkal.

² E lóversenyről a számadási könyvben a következő tételeket találjuk: April 26. «Melchiori Rothkyrger cubiculario Regie Maiestatis ad conseruacionem equorum velocium Regie Maiestatis, qui his diebus proximis in stadio currere habent, fl. 25.» Azril 28. «De sindone diuersi coloris pecias sex, pro faciendis vestibus aprodianis Sue Maiestatis qui in stadio equos veloces currere faciunt fl. 24. — Pro emenda tela, pro subduccione sopparum et caligarum fl. 5.» Május 2. «Seruitoribus Judicis Budensis, qui res pro brauio ordinatas in stadio . . . custodierunt, pro bibali fl. 2.» Május 3. «Phara-

Az udvar szórakozásai között a *vadászat* ki-tünő helyet foglalt el. Lajos és neje egyaránt kedvelője volt. Midőn 1523 őszén Pozsonyban tartózkodtak, a Duna szigetein és az ausztriai erdőkben gyakran vadásztak szarvasokra és vad-disznókra. Néha több napig is elmaradtak. Ki-séretök nem mindig volt nagyszámu. A lengyel király követe egy alkalommal megütközéssel említi, hogy a király párt csak nyolcz udvarnok és ugyanannyi udvari hölgy kísérte a vadászati kirándulásban. Az elejtett vadakból ajándékokkal kedveskedtek a külföldi követeknek.¹

Midőn az udvar Budán székelt, a Csepel-sziget,² mely a királynénak birtokaihoz tartozott, és a budai hegyek, hol a mai Széchenyihegyen Mátyás királynak nyaralója és vadaskertjei voltak,³ képezték a vadászati kirándulások cél-pontját, a melyekről gyakran késő éjjeli órákban, fáklyák világánál tértek vissza.⁴ Ezen vadász-

honibus, qui coram Regia Maiestate in stadio cytharam tangere habuerunt, pro bibali fl. 2.» Május 12. «Tibicinatoribus Domini Palatini et Domini Episcopi Agriensis, qui in stadio tubicinare habuerunt, bibale fl. 4.»

¹ A Szidloviczki-féle napló nyomán.

² 1525 február 3-án a hajósok, kik a királyt a szigetre szállítják át, egy forint borralalót kapnak.

³ L. Rupp J. *Budapest és környékének helyrajzi története*. Pest, 1868. 212. l.

⁴ Az 1525-dik évi számadási könyvben kilenczszor fordulnak elő a «nyéki» kirándulásra tett kiadások. (Február 9-én, márczius 3, 6, 8, 9, 21 és 31-én, april

lak, úgy látszik, nem sokat vésztett egykori fényéből; mert a mohácsi csata után Szulejmán érdemesnek találta kétszer meglátogatni.¹

Visegrád, egykor pezsgő életnek és fényes udvari ünnepélyeknek színhelye, II. Lajos uralkodása idejében elhagyatva állott. Csak ritkán találjuk ott a királyi udvart.

XII.

A magyarok a korábbi századokban ismeretesek voltak arról, hogy dús lakomákban, vig poharazásban, kiváló kedvöket találják.

Bon Alajos velencei követ (1519) kiemeli, hogy a magyarok reggel végzik ügyeiket, ebéd után több órát alvásnak szentelnek; és hogy lerészegedni Magyarországon nem szégyen. Valóban az ország első zászlós uráról Báthory István

17- és 19-én.) Ezek két félek. Egy udvari szolga «pro disponenda collacione» rendszerint 1 forintot kapott. Azután fáklyák vásárlására, midőn a király későn tért vissza. Ápril 19-én, például, olvassuk: «Lucernas quinque . . . ad Nyek, ex quo eo di Sue Maiestas Dominum Palatinum in Nyek hospitauit, den. 80.»

¹ Szulejmán 1526-dik évi hadjáratának naplójában (Hammer fordításában) olvassuk: «15 September. Sultan und Grossvezir besuchen des Königs Jagdschloss. — 17 September. Der Kaiser reitet abermals nach des Königs Jagdschloss.» (*Gesch. des Osm. Reiches*. III, 642. l.)

nádorról köztudomásu volt, hogy naponként részeg. Még főpapok sem hiányoztak, kik a bort mértéktelenül élvezték.¹

Egy másik velencei követ beszéli, hogy a királyi udvarnál naponta négyszer-ötször ettek, és még éjfélkor is lakmároztak.²

Azonban a kincstár szegénysége nagyobb lakomáknak rendezését csak ritkán tette lehetővé. Az 1525-ik év első felében csak hatszor találjuk annak nyomát, hogy vendégek voltak a királyi asztalhoz hivatalosak. A költségek, melyek ekkép fölmerültek, igen csekélyek voltak; néhány pint bornak és a királyi termek kivilágítására szolgáló fáklyák árára szoritkoztak.³

¹ Bon Alajos 1519-iki zárjelentésében Szakmári pécsi püspökről írja: «Per quello si dice, se imbriga volontiera, et questo e il costume de hongari, che spesso se imbrigano et dormeno quatro hora poi desnar per padir el vin; ne e vergogna in quella parte a imbrigarsi; et la matina si fa le facende et non da poi disnar.»

² Massaro Ferencz 1525 október 5-én írja: «Dapoi maridato et ch'el sta al governo de allemanni . . . hanno insegnato a mangiare 6 et 7 volte al giorno, et meglio bere et solazare, a ben lusuriar e ballar tutta le notte, e mangiar ancora di meza notte.»

³ Január 25-én és február 5-én 4—4 fáklyát vásárolnak «ex quo Regie Maiestas eo die hospites habuit». Február 28-án (húshagyó kedden) malvasiai borért 1 forint, «pro emendo teniso ad fumigandos domos» 16 dénár, fáklyákért 4 forint a költség. Május 2-án a király Campeggio bibornokot «et certos dominos» vendégel, malvasiai bort vásárolnak 1 forint 37 dénárért.

Figyelemre méltó, hogy a király egy alkalommal az ó-budai apácza-zárdának volt vendége; az ebédhez a malvásiai bort ő szolgáltatta.¹

Midőn udvarnokok házasodtak, a menyegzői lakomát a király rendezte, mely, az ily alkalmakkor elfogyasztott bor nagy mennyiségénél fogva, szokatlanul jelentékeny költségeket okozott.

Így 1525 június 18-án, épen a hatvani gyűlést megelőző izgalmas napokban, tartatott az udvarnál ily menyegző. A lakomára 10 forint és 80 dénár árán vásároltak bort. Este a királyi termekben tánczvigalom volt. És még más nap is folytatták a vendégeskedést.²

A következő évben Pók János királyi kamarás menyegzője alkalmával a lakomákra tett kiadások 50 forintra rugtak.³

Az udvarnokok ilyenkor értékes ajándékokat is kaptak a királytól; rendszeren ezüst kupákat, bársony- és selyemkelméket. Ha a menyegzőt a

¹ 1525 april 23-án: «Pro emendo malmatico pro mensa Sue Maiestatis, ex quo Sua Maiestas eo die apud moniales in Veteri Buda prandium habuit.»

² Junius 18-án: «Lucernas 14, et candelas parvas 8, ob quarum lumine Sua Maiestas coreas exercere habet fl. 3. d. 98 Pro emendo vino ad celebrationem nupcie in castro Budensi fl. 10. d. 80.» Junius 19-én Majláth nagyobb összeget kap a konyha szükségleteire «ex quo Sua Maiestas eciam eo die hospites habuit.»

³ Az 1526-ik évi számadásban.

fővároson kívül ülték, a királyi ajándékot külön küldött vitte meg.¹

1525 május 5-én, midőn a budai udvarnál levő császári követnek fiát keresztelték, Lajos király viselte a keresztatyai tisztet. Az ekkor rendezett lakomára, hihetőleg, mivel nők is voltak hivatalosak, két font czukros sütemény vásároltatott.²

XIII.

A királyi palota termeinek belső berendezéséről, butorzatáról emlékeink nem szólnak. Csak azon egyet tudjuk, hogy ünnepélyes alkalmakkor, midőn a király előkelő látogatókat vagy küldöttségeket fogadott, a termek falait szőnyegekkel vonták be, melyek rendszerint a szentírásból vagy a mythológiából vett jeleneteket

¹ 1525 január 17-én a király Móré László főpohárnoknak két ezüst kupát küld. Majthényi Bertalan, ki azokat viszi, 50 frtot kap utiköltségül. Február 5-én Nyáry Lajos, kir. apród, 15 forintot kap. 1526-ban Mezericzki Venczel, ki Bécsben üli menyegzőjét, két ezüst kupát, a küldött költségeire 75 forintot kap. Pók János pedig 31 frt értékű bársony- és selyemkelméket.

² 1525 május 7.: «Emere feci diversas confectiones libris 20 . . . ex quo hoc die Sua Maiestas filium Magnifici D. Joannis Snapek Oratoris Sacre Cesaree Maiestatis ex sacro fonte levavit. fl. 12. d. 75.»

ábrázoltak, és a melyekhez hasonlók, ugyanazon korból, Róma-, Florencz, Páris stb. muzeumaiban láthatók.¹

A királyi asztal számára gyakran kellett beszerezni különféle szükséges tárgyakat: üveg poharakat, melyek az ezüst serlegeket már ki kezdték szorítani; továbbá késeket, asztalterítőket, kendőket és törülközőket, a melyeket az étkezés alatt és után annál inkább vettek igénybe, mert a villák, bár Beatrix asztalánál használatban voltak, nem honosultak meg. Ennek következtében az étkezés végével illatos vizet hordoztak körül a kézmosásra.²

A mi a *ruházatot* illeti, ez az udvari személyzetnek egy része számára a királyi kincstár költségén készült; névszerint az apródok, lovászok, kocsisok, szakácsok és ezeknek segédei számára. A posztót nagy mennyiségben vásárolták a külföldről, és a budai posztósoknál megnyiratták.³

¹ Az 1525-ik évi számadásban többször találkozunk ily tétellel: «Pro emendis claviculis pro affigendis tapetis et cortinis in domibus Regie Maiestatis.» Igy többi között június 28-án is, midőn Lajos a hatvani gyűlés küldöttségét fogadta.

² Az 1525-ik évi számadásban ily tételek fordulnak elő: «Pro emendis cultellis et vitris cristallinis ad mensam Sue Maiestatis fl. 2.» «De sindone peciam unam pro faciendis mensalibus et manutergiis fl. 8.» «De thafotha rasciana ulnas 10 ad scutellas Regie Maiestatis fl. 4.» «Cultellos in vagina duodecim fl. 12.» sat.

³ Az 1525-dik évi számadásban található kiadások e czimen alig rugnak 400 forintra. Valószínűleg a

A király saját öltözetében nagy fényűzést fejtett ki. Az 1525-ik év első felében a kelmék bevásárlására készpénzben tett kiadások közel 500 forintot tesznek. Velencei selyemből, fehér damaszt-selyemből és skarlát-posztóból készültek felső öltönyei és subái, melyeknek szegélyezésére vont ezüsttel átszőtt drága bársony-paszomántokat és hermelin-szőrméket használtak. A posztónak ára rőtönként 2 és $3\frac{1}{2}$ forint között váltakozott; a skarlát-posztónak röfe 9 és 12 forint volt. A velencei tafota-selyem röfe csak 80 dénárba került; de az atlasz selyem röfe $3\frac{1}{4}$, a fehér damaszt-selyemé 4 forintra ment. Legdrágább volt az ezüsttel átszőtt bársony-paszománt, melynek rőfét $24\frac{1}{2}$ forinton vásárolták. Sokkal olcsóbb volt a gyolcs és vászon. Az apródok számára készítettett ingeknek darabja csak 28 dénárba számított.

A királyi lószerszámok és fegyverek díszesen voltak kiállítva. A király egyik lova számára új zabla 3 forinton, és aranyozott zabla 4 forinton, két réz-kengyel pedig két forinton vásároltatott.

A király által használt lándzsák úgy látszik, ékesen ki voltak festve, mert egynek kijavításáért a festőnek, János mesternek¹ egy forintot és 45

szükséglet nagy részét a budai kereskedőknél hitelbe vásárolták.

¹ «Magistro Johanni pictori pro reparanda hasta una cum pictura fl. 1. d. 45.»

dénárt fizettek. Pajzsát tafota-selyem fődte.¹ Egy alkalommal két új pajzsot és lándzsát vásároltak; áruk csak 5 forint és 40 dénár volt. A király kézi puskáinak javítására 1525-ben 4¹/₄ forintot fizettek.

A király június elején Rayhinger Mihály mestertől egy orgonát vásárolt, melynek ára 180 forint volt.

XIV.

A palota világítása nem nagy kiadásokat okozott. E tekintetben nem üztek pazarlást. 1525-ben hetenkint 9 fáklya és 12 viaszgyertya, 1526-ban 14 fáklya és ugyanannyi viaszgyertya szükségeltetett. A költség e czímen 3 és 4¹/₂ forint között váltakozott.

Lakomák és tánczvigalmak alkalmával ez összeg némileg szaporodott.

Aránylag többet vett igénybe a királyi kápolna, melynek rendes heti szükséglete 4 fáklyából, 8 viaszgyertyából és az örök lámpa számára 26 dénár értékű olajból állott. A költség hetenkint 2 és 3¹/₄ forint között váltakozott. E mellett a nagyobb ünnepek alkalmával szükségelt fáklyák és viaszgyertyák ára az 1525-ik első felében 81 forintra rugott.

¹ «De thafata rasciana, ulnas 10 ad scutum Regie Maiestatis. fl. 4.»

Ugyanis nagyobb ünnepék alkalmával, midőn a király a misén és vecsernyén jelen volt, négy apród fáklyákat tartva kezeiben, állott az oltárnál. Gyertyaszentelőkor, hihetőleg mivel az egész udvar részt vett a körmenetben, 44 gyertyát kellett vásárolni, melyek közül négy nagyobb gyertya mesterségesen készült virágokkal volt ékesítve.¹

A nagy-hét szertartásait a királyi kápolnában ünnepélyesen végezték. Virágvasárnapján a pap faágakat és virágokat szentelt, a melyeket két forint árán vásároltak.² A passiót e napon az egyik udvari káplány énekelte. A király 32 dénár jutalmat rendelt ugyan neki; de úgy látszik nem volt énekével megelégedve. Mert három nappal utóbb egyik udvarnokát Székesfehérvárra küldi, hogy innen egy kanonokot hívjon meg Budára, a nagypénteki passió eléneklésére. Az meg is jelent; több héttel utóbb jutalmul és utiköltségeinek megtérítésére 10 forintot utalványoztak neki.³

¹ «Floribus stanneis ornatas.»

² «Pro emendis arboribus et floribus ad consecrandum pro solemnitatem crastine diei.»

³ 1525 ápril 11.: «Georgio Zenthivani adolescenti Regie Maiestatis misso ad Magistrum Joannem (*sic*) Canonicum Ecclesie Albensis, ad vocandum eundem ad Suam Maiestatem pro decantanda passione evangelica in die Parasceves.» 1525 május 24-én: «Magistro Nicolao (*sic*) Canonico Ecclesie Albensis, quem Regia

Zöldcsütörtökön a király ünnepélyesen járult az oltári szentséghez. Ekkor, úgy szintén virágvasárnapon és húsvét vasárnapján három aranyat tett le, mint offertóriumat, az oltárra.¹

A szent sír fölállítása a magyar egyház ősrégi és sajátos szertartásaihoz tartozik, melylyel más országokban nem találkozunk. Már a XII-ik században akadunk nyomaira.² Az udvari kápolnában is fölállított a szent sír, melyet 25 különböző nagyságu gyertya világított meg. Azon körülmény, hogy a «sír lepecsétlésére» 25 dénáron vörös pecsétlő viaszt vásároltak, a nagy-pénteki szertartásnak egy ma már ismeretlen szertartására utal.

De a legnagyobb fényt az úrnapi körmenet alkalmával fejtették ki. A budai vár egyik terén sátrat ütöttek föl, melyben a király trónon ülve foglalt helyet a körmenet alatt. Tizenkét apród fáklyákkal kezeiben környezte az oltári szentséget; virágokat hintettek előtte, és a többi apródok földiszitett faállványokon a királyi kápolna ereklyéit, feszületjeit, aranyozott képeit hordoz-

Maiestas pro decantanda evangelica passione vocari fecerat, pro subsidio et expensis. fl. 10.

¹ Úgy szintén gyertyaszentelőkor és pünkösdi vasárnapján.

² L. Dankó József: *A magyar egyház régi szertartásai*. Esztergom, 1871.

ták. Az összes költségek 1525-ben több mint 50 forintra, 1526-ban 34 forintra mentek.¹

A jótékonyági kiadások 1525-ben jelentékeny összegre emelkedtek.

A fővárosi kolostorok több czimen igénybe vették a királyi kincstárt. Az ó-budai ferencziek, a pesti és budai domonkosiak, a szent-lőrinczi pálosok, az ó-budai klarissák, a pesti, budai és székesfehérvári beguinek,² 1—6 forint között váltakozó alamizsnákban részesülnek. A király különös bőkezűséggel gondoskodott a szentferenczrendűekről akkor, midőn e rend tagjai 1525 pünkösdi ünnepein az ó-budai zárdában káptalant, vagyis egyetemes gyűlést tartottak; az élelmiszerek bevásárlására 360 forintot utalványozott részökre.

Elszegényedett és beteg papok gyakran kaptak segélyt, nem ritkán nagyobb összegeket is. Egyiknek első miséje alkalmával 20 forintot fizettek.³

A budai iskolák tanulói, kik nagyobb ünnepeken az előkelők házait felkeresték, és szenténekeket énekelve, segélyt gyűjtöttek, a ki-

¹ Az egyes kiadási tételek részletezve vannak a számadásban.

² A beguinek ájatos özvegyek voltak, kik kolostorszerű társulatokat képeztek.

³ «Andree Jagychych presbytero ad primicias supplicanti.»

rályi palotában is megjelentek, és 1—2 forintot kaptak.¹

Gyakran jöttek az udvarba pribékek vagyis török szökevények; továbbá olyanok, kik a török fogságból menekültek, vagy hogy váltságdíjukat összeggyűjtsék hitre szabadonbocsáttattak; orsovai, zalánkemeni, jajczai, zimonyi és szörényi lakosok, kiket a török dülások lakhelyeikből kizavartak. A segélyösszegnek, melyet folyamódásukra kaptak, minimuma 1, maximuma 32 forint volt.

Különösen két pribék, Tamás és György, gyakran fordul elő a számadásokban. Kisebb részletekben összesen 87 forintot fizettek ki nekik; egyuttal ígéretet vettek, hogy a király jószágot fog részökre adományozni.

Tomori Pálnak egyik hadnagya, ki 1524-ben megsebesült, 100 forintot kapott; Frangepán Kristófnak Budára küldött udvarnoka, útközben meghalt lováért kárpótlásul 8 forintot.

Szegény és beteg özvegyeknek szintén többször adatott alamizsna, mely 25 dénártól 25 forintig elmelkedett. Sőt a királynénak egy «szobaleánya» Lucretia, 50 forintot kapott.² Egy asszony, kinek jószágát Szécsi Tamás erőszakosan lefog-

¹ «Scolaribus Regie Maiestati recordantibus.»

² 1525 május 25-én. «Lucrecie puelle pedisseque Reginalis Maiestatis infirme, jussu Regie Maiestatis dati sunt fl. 50.»

lalta és panaszával az udvarba jött, 20 forintot nyert segítségül.

Végre két koldusnak, kik «a király szegényeinek» neveztetnek, rendesen hetenkint 1525-ben egy forint fizettetett; de ezen illetmény 1526-ban 25 dénárra szállíttatott le. Midőn a király a kolostorokat látogatta, vagy a budai hővizekbe fürödni ment, az összesereglett koldusok között szintén alamizsnát osztottak ki.¹

Az 1525-ik év első felében a jótékonysági kiadások mintegy ezer forintra mentek. A következő évben e rovatban is lényeges megtakarításokat igyekeztek tenni.

XV.

Az udvari életet nagy mértékben élénkítették a külhatalmak követei, ügyviselői és futárai, kik sűrűn fordultak meg a budai várban.

Állandóan csak Velence tartott itt követeket. E köztársaságnak minden egyéb államok között legelőbb volt jól szervezett diplomatiája. II. Lajos uralkodása alatt Surriano (1516), Bon Alajos (1517—1519), Orio Lőrincz (1520—1523)

¹ 1525 márczius 1-én: «Ad manus Regie Maestatis, medio Joannis Pook cubicularii, ad balneum pro solvendo Magistro Balneatori et distributione pauperibus fl. 3. s stb.

és Guidotto Vincze (1523—1525) képviselték; az utóbbinak csak titkári rangja volt.

A római *szenszék* időnkint bibornoklegátusokat és más ügyviselőket küldött. 1518-ban Schönberger Miklós domonkosrendű szerzetes, 1523-ban De Vio Cajetán bibornok, 1524-ben Campeggio Lőrincz bibornok küldetett Magyarországra. Az utóbbinak 1525. júniusban történt eltávozása után báró Burgio Antal maradt mint pápai követ Budán.

V. Károly császárnak, Ferdinánd főhercegnek és Zsigmond lengyel királynak — Lajos legközelebbi rokonainak — nem voltak ugyan állandó követeik, de ilyenek gyakran jelentek meg, és rendszerint hosszabb ideig tartózkodtak a királyi udvarban.

Más uralkodók, mint a francia király, a brandenburgi örgróf, a meiszeni herceg, a moldvai vajda csak akkor, midőn fontos ügyek tárgyalása szükségessé tette, küldöttek követeket Budára. Török követei 1521 óta nem fordultak meg itt.

II. Lajos trónralépte előtt a külhatalmak küldöttei mindannyian a királyi kincstárból nyerték ellátásukat. Ezt 1516-ban a kormánytanács beszüntette, és a velencei követ illetményeinek fizetését megtagadta.¹ 1519-ben Fe-

¹ 1517 október 19-én Bon Alajos írja, hogy II. Ulászló alatt a velencei követei havonként 80 aranyat kap-

rencz francia király követei, kik a császárválasztás alkalmából II. Lajosnak, mint cseh királynak szavazatát jöttek kérni, már lakást sem kaptak.¹

Csak a lengyel követek tudták korábbi előnyeiket magoknak biztosítani. Karebowsky János prépost, ki 1525 május 12-től július 9-ig tartózkodott Budán, hetenkint 140 forintot kapott a kincstárból; összesen 1215 forintot. A következő év tavaszán Lypchych Miklós lengyel követnek szintén 140 forintot szolgáltattak ki hetenkint.

A moldvai vajda egyik követe Tódor, 1525 április havában, szintén 20 forintot kapott naponként; de utódja Drágus, bár több hétig tartózkodott Budán, összesen csak 102 forintot kapott három részletben. Snaipek János császári követ egy izben 400, és Pempflinger István Ferdinandnak küldötte egy izben 100 forintot kapott. A többi követek, kik Budán megfordultak, még csekélyebb összegekben részesültek.

Midőn előkelőbb követek az országot elhagyták, a király rendszeren értékes ajándékokkal kedveskedett nekik; például Campeggio bibornoknak 1525 június közepén 40 rőf fekete bársonyszöveggel és nyolcz aranyozott ezüst kupával, összesen 1207 forint értékben.

tak a királyi kincstárból; de ezt most megtagadták tőle.

¹ 1519 május 17-én Bon Alajos jelentése.

A köznemesség nem szívesen látta a külföldi követeket a királyi udvarnál, mert azon nézet volt uralkodó, hogy vésteljes befolyást gyakorolnak a királyra és a kormányra. E miatt ismételve követelte eltávolításukat. A hatvani gyűlés után a király csakugyan elbocsátotta őket. Egyedül a pápai követ maradhatott meg.

A királyi udvar gyűlhelye volt az ország minden részeiből egybeseregő küldöttek- és küldöttségeknek. Leggyakrabban a véghelyek kapitányai-, várnagyai- és őrhadaitól, úgy szintén a naszádosoktól és egyéb hadosztályoktól jöttek, elmaradt díjuk- és zsoldjuknak kifizetését sürgetve. Többször, heteken át kellett ostromolniok a királyt és kincstárnokát, míg végre célzt értek, és többnyire részletfizetéssel kellett megelégedniök. Ezek, hogy ügyök elintézését türelemmel várják be, budai időzésük költségeinek fedezésére a királyi kincstárból segílyt nyertek. Igaz, csak néhány forintra menő csekély összegeket. De ezek együttvéve az 1525-ik év első felében másfélezer forintnál többet tettek ki.

XVI.

A kincstár zavarteljes viszonyai gyakran kényszeríték a királyt adósságok által fedezni a sürgető szükségeket. Már II. Ulászló kezdette

meg a koranajavak és jövedelmek elzálogosítását, és pedig oly kiterjedésben, hogy utódjának kevés alkalma volt ezen hitelművelet folytatására. Annál nagyobb mértékben szorult Lajos a budai kereskedőkre és iparosokra, kiktől a maga és udvara számára szükségelt czikkeket hitelbe vásárolta. Mily nagy összegekre emelkedtek tartozásai, következtethetjük azon körülményből, hogy 1525 első felében tartozásainak törlesztésére 23,656 forintot fizetett ki.¹ — A kereskedők sorában, olaszok, németek és zsidók között néhány magyarral is találkozunk.

A király e mellett gyakran főpapoktól is vett fel kölcsönöket.² Sőt nem egyszer asztali ezüstjét és ékszereit kényszerült zálogba vetni.² Köztudomásu, hogy 1526 tavaszán a hadi készülétek költségeinek fedezésére az egyházak kincseit vette igénybe; de ezeknek egy részét a türelmet-

¹ Az e czimen tett kiadások rendesen így vezetnek a számadásban: «David Judeo Budensi pro rebus ab eodem ad facta Regie Maiestatis in creditum levatis, prout in libro mercatorum habetur.»

² Ezt Burgio Antal pápai nuntius 1526 márczius 26, 27 és april 25-diki jelentéseiben beszéli el. Az 1525-dik évi számadásban szintén találjuk nyomát az ily elzálogosításoknak. P. o. junius 12: «Clementi Zenthiváni cubiculario Regie Maiestatis pro redemptione unnis cinguli Regie Majestatis de thafotha facti cum nodulis argenteis fl. 4.» És julius 1-én: Nicolao Chwzka cubiculario Regie Maiestatis pro redemptione puthon argentei Sue Maiestatis fl. 3.»

len hitelezők követeléseinek kielégítésére kellett fordítania. Podmaniczky Mihály, tizezer forintra menő követelése fejében, a nyitrai székesegyház kincstárából szent Zoerard püspök ezüst koporsóját nyerte.¹

A királyi kincstárnoknak ily körülmények között igen nehéz állása volt.

Thurzó Elek 1526 tavaszán 32,000 forintot előlegezett a saját magán vagyonából a legsürgősebb kiadásokra. Végre azonban az ő forrásai szintén kiapadtak. Ekkor beadta lemondását, mit főleg azzal indokolt, hogy el akarja magától háritani a felelősséget azért, ha költség hiánya miatt valamelyik végvár elesik, vagy netán még nagyobb veszély éri az országot. Lajos nem fogadta el a lemondást. Hogy őt némileg megnyugtassa, ünnepélyes oklevélben azon különösen hangzó nyilatkozatot tette, hogy a kincstárnok nem tartozik olyasmit végezni a mi lehetetlen; és az ország szükségéről csak annyiban köteles gondoskodni, a mennyiben arra az ország jövedelmei és saját magán vagyona képessé teszik.»²

¹ E koporsó tárgyában később pör támadott. Az arra vonatkozó iratok a b. Révay-család stjávniczkai levéltárában.

² «Quod non teneatur ipse ad ea facienda que essent impossibilia, . . . sed his solummodo rebus nostris, que pro quantitate prouentum nostrorum et etiam pro viribus et facultate sua posset, prouidere teneretur.» (Az 1506 július 9-ikén kelt királyi oklevél eredetije a budai kamarai levéltárban.)

Ekként a király és az udvar szégyenteljes helyzete teljes öszhangzásban állott az ország közállapotaival.

Az uralkodó könnyelműsége és a rendek önzése, a zavar fenn és alant, — egy szóval a társadalom belső feloszlása, megelőzé az ország külső hatalmi súlyedését.

Mindenki előre látta, hogy az első erős megrázkodtatás remokba döntendi az épületet, melynek alapjai évtizedek óta alá voltak ásva.

Sokkal előbb, mintsem Mohácsnál a katasztrófa bekövetkezett, nélkülözötte már a nemzet az állami szervezet életerős működésének feltételeit.

